

Zaměstnávání osob s nízkým vzděláním na českém trhu práce

**Praha
2016**

Autorský tým:

Ing. Ludmila Petkovová, Ph.D.

Obsah

Seznam tabulek	5
Seznam obrázků	5
Úvod	7
1 Metodika a datové zdroje	8
1.1 Školní soustava	8
1.2 Datové zdroje	9
1.2.1 Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS)	10
1.2.2 Registrovaná nezaměstnanost (MPSV)	10
1.2.3 Informační systém o průměrném výdělku (ISPV)	10
1.2.4 Strukturální statistika mezd zaměstnanců	11
1.2.5 Životní podmínky (SILC)	11
1.2.6 Školy a školská zařízení	12
A. POSTAVENÍ NA TRHU PRÁCE	13
2 Demografická situace	14
2.1 Struktura podle vzdělání	14
2.2 Vzdělávání	18
3 Ekonomický status	20
3.1 Ekonomicky aktivní osoby	24
4 Nezaměstnanost	28
4.1 Struktura nezaměstnaných	28
4.2 Obecná míra nezaměstnanosti	30
4.3 Dlouhodobá nezaměstnanost	32
4.4 Poslední zaměstnání	33
4.5 Přístupy k hledání zaměstnání	34
4.6 Struktura volných míst	36
5 Zaměstnanost	37
5.1 Struktura zaměstnaných osob	37
5.2 Struktura zaměstnanců	38
5.3 Odpracovaná a neodpracovaná doba	41
6 Odměňování	43
6.1 Úroveň odměňování podle vzdělání	43

6.2	Mzdová a platová sféra	46
7	Životní podmínky domácností	50
7.1	Domácnosti s nezaopatřenými dětmi	50
7.2	Finanční situace domácností zaměstnanců	51
7.3	Hodnocení zdravotního stavu	53
8	Další vzdělávání a přístup k moderním technologiím	55
B.	BARIÉRY A DOPORUČENÍ	57
9	Bariéry na trhu práce	58
9.1	Socioekonomické změny	58
9.2	Sociální bariéry	58
9.3	Prostorová mobilita pracovních sil	59
9.4	Finanční bariéry	59
9.5	Informační a znalostní bariéry	60
9.6	Strukturální bariéry	61
9.7	Psychologické bariéry	61
9.8	Zdravotní bariéry	62
10	Doporučení	63
	Závěr	65
	Literatura	66
	Příloha	68

Seznam tabulek

Tabulka 1: Poslední zaměstnání nezaměstnaných dle vzdělání a pohlaví (ČR, 2015).....	34
Tabulka 2: Podíly zaměstnanců v % podle pásem průměrné mzdy (ČR, 2015)	44

Seznam obrázků

Obrázek 1: Organizace počátečního vzdělávání a odborné přípravy v ČR.....	9
Obrázek 2: Struktura obyvatelstva dle vzdělání a pohlaví (ČR, 2015).....	15
Obrázek 3: Vývoj struktury obyvatelstva dle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1995-2005)	16
Obrázek 4: Struktura obyvatelstva dle dosaženého vzdělání a pohlaví v krajích ČR – 1995,2015.....	17
Obrázek 5: Zastoupení studentů SŠ a VŠ na populaci dané věkové skupiny (ČR, 2004-2015)	18
Obrázek 6: Členění obyvatelstva dle ekonomického statusu.....	20
Obrázek 7: Obyvatelstvo podle ekonomického postavení v ČR v roce 2015.....	21
Obrázek 8: Obyvatelstvo podle ekonomického postavení v ČR v roce 2015.....	22
Obrázek 9: Počet obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání a ekonomického postavení (ČR, 2015).....	23
Obrázek 10: Struktura obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání a ekonomického postavení (ČR, 2015).....	23
Obrázek 11: Vývoj struktury ekonomicky aktivních obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 1995–2015).....	24
Obrázek 12: Struktura obyvatelstva ve věku 15+ dle pohlaví a ekonomické aktivity (ČR, 2010,2015).....	25
Obrázek 13: Míra ekonomické aktivity podle věku a pohlaví v ČR v roce 2015.....	26
Obrázek 14: Míra ekonomické aktivity podle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015)	27
Obrázek 15: Struktura nezaměstnaných podle věku a vzdělání (ČR, 2015).....	29
Obrázek 16: Nezaměstnaní v krajích ČR dle nejvyššího dosaženého vzdělání v roce 2015	30
Obrázek 17: Obecná míra nezaměstnanosti podle vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015) ..	31
Obrázek 18: Nezaměstnaní méně než 8 let dle pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015)	32
Obrázek 19: Nezaměstnaní pracující před 8 a více lety nebo nikdy nepracující dle pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015).....	33

Obrázek 20: Podíl nezaměstnaných dle vzdělání a způsobu hledání zaměstnání (ČR, 2015).....	35
Obrázek 21: Struktura volných pracovních míst podle vzdělání (ČR, průměrné hodnoty za rok 2015).....	36
Obrázek 22: Rozdělení zaměstnaných osob dle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015)	38
Obrázek 23: Počty zaměstnanců (v tis. osob) podle věku a vzdělání (ČR, 2015).....	39
Obrázek 24: Rozdělení zaměstnanců v jednotlivých sekcích CZ-NACE dle nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015)	40
Obrázek 25: Podíl zaměstnanců v hlavních třídách CZ-ISCO dle vzdělání (ČR, 2015).....	41
Obrázek 26: Počet neodpracovaných hodin na odpracovanou hodinu dle důvodu a vzdělání zaměstnance (ČR, 2015).....	42
Obrázek 27: Průměrné mzdy dle nejvyššího dosaženého vzdělání a věku zaměstnance (ČR, 2015)	44
Obrázek 28: Podíl průměrné hrubé mzdy dle sekce CZ-NACE a vzdělání k průměrné hrubé mzdě v dané sekci CZ-NACE (ČR, 2015).....	45
Obrázek 29: Průměrná mzda (tis. v Kč) v hlavních třídách CZ-ISCO (ČR, 2015).....	46
Obrázek 30: Medián mezd a platů podle kraje a vzdělání (2015)	47
Obrázek 31: Medián hrubé měsíční mzdy dle úrovně vzdělání, sféry a druhu práce v roce 2015.....	48
Obrázek 32: Diferenciace hrubé měsíční mzdy a platu podle vzdělání v roce 2015	49
Obrázek 33: Domácnosti s vyživovanými dětmi podle počtu pracujících členů členěné podle vzdělání osoby v čele (ČR, 2015)	50
Obrázek 34: Vycházení domácností s příjmem (ČR, 2015).....	51
Obrázek 35: Náklady na bydlení (ČR, 2015)	52
Obrázek 36: Splácení půjček (kromě bytových) (ČR, 2015)	53
Obrázek 37: Subjektivní hodnocení zdravotního stavu obyvatel (ČR, 2015)	54
Obrázek 38: Podíl uživatelů internetu dle vzdělání (ČR, 2015).....	56

Úvod

Problematika postavení osob s nízkým vzděláním na trhu práce je velmi akcentovaným tématem nejen v České republice, ale i na celém světě. Nízké vzdělání a nedostatečná kvalifikace způsobují nízkou konkurenceschopnost ve stále složitějším světě, kde kvalifikace a odbornost zaměstnanců jsou důležitým aspektem pro zaměstnavatele. To vše zvyšuje riziko spojené s nezaměstnaností. Prevence jejího vzniku je tak důležitou částí sociální politiky každého státu. Vzhledem ke komplexnosti jevu lze tuto problematiku sledovat z různých úhlů pohledu a navržená řešení zacílit do různých sfér společnosti.

Následující studie byla zpracována s cílem identifikovat rizika a bariéry pro vstup osob s nízkou kvalifikací na trh práce.

Studie v úvodní části popisuje zdroje relevantní k tématu a definuje základní metodologické termíny. Uvedeny a popsány jsou též všechny datové zdroje použité při zpracování studie. Nejobsáhlejší je vlastní analytická část, popisující a zobrazující data pro Českou republiku. Na základě představených dat jsou následně formulovány bariéry omezující vstup na trh práce pro osoby s nízkým vzděláním. Na základě identifikace těchto bariér jsou v závěru studie uvedena doporučení pro jejich snížení či odstranění.

1 Metodika a datové zdroje

Postavení osob s nízkým vzděláním na trhu práce vyžaduje analýzu obyvatelstva, jeho vzdělanostní struktury, struktury zaměstnání těchto osob a odměňování za jejich práci, důvody jejich nezaměstnanosti a možnosti, které mohou při hledání práce využívat. Za tímto účelem je nutné využít vícero datových zdrojů a popsat školní soustavu v České republice.

1.1 Školní soustava

Na území dnešní České republiky byl historicky kladen velký důraz na vzdělání populace. Povinná školní docházka byla uzákoněna za vlády Marie Tereze již v osmnáctém století, a to v délce šesti let. Dalším z významných dat je rok 1989, kdy došlo k navrácení autonomie vysokým školám a bylo umožněno zakládat školy soukromé. Další úpravou bylo též zavedení vyšších odborných škol. Tyto skutečnosti měly vliv na počátek zvyšování počtu a podílu vysokoškolsky vzdělaných osob v populaci ČR. Ústup je na druhé straně patrný u pomaturitního studia. Povinná školní docházka byla později zkrácena na devět let a základní škola naopak na stejnou délku prodloužena. V prvních letech po změně délky povinné docházky bylo možné plnit poslední rok na střední škole. Počínaje školním rokem 1995/1996 je ze zákona povinné plnit celou povinnou školní docházku na školách základních, případně víceletých gymnáziích.

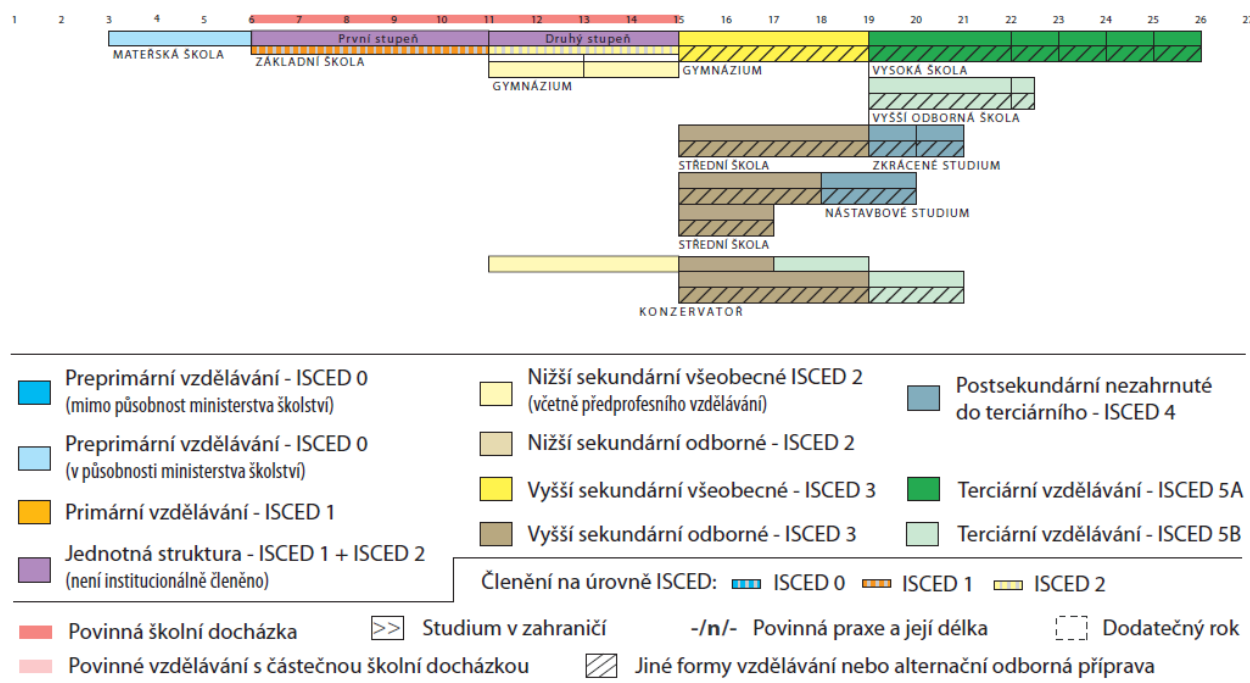
Primární vzdělávání se uskutečňuje na 1. stupni základních škol. Nižší sekundární vzdělání pak na 2. stupni základních školy a dále v 1. až 4. ročníku osmiletých, resp. 1. až 2. ročníku šestiletých středních škol.

Vyšší sekundární vzdělávání se uskutečňuje převážně na středních školách poskytujících všeobecné či odborně zaměřené vzdělání. Převážná část studentů navštěvuje tyto školy ve věku mezi 15 a 18 lety. Středoškolské vzdělávání lze podle druhu a délky vzdělávacího programu rozlišovat na následující druhy: střední s maturitou, střední s výučním listem a jednoleté až dvouleté střední vzdělávání. Struktura středního vzdělávání zaznamenala v posledních dvaceti letech velké změny spojené s narůstající oblibou maturitních oborů otevírajících cestu k dalšímu následnému vysokoškolskému vzdělání a na druhé straně poklesem zájmu o dříve tradiční učňovské vzdělávání. Zatímco do roku 1990 byl podíl absolventů nematuritních oborů na celkovém počtu absolventů středních škol přibližně dvoutřetinový, dnes je přibližně poloviční.

Terciární vzdělávání je podle současné právní úpravy poskytováno vysokými školami (univerzitními i neuniverzitními) a od školního roku 1992/1993 též i vyššími odbornými školami (VOŠ). Ve školním roce 2015/2016 se vzdělávání na VOŠ účastnilo necelých 25 tisíc studentů.

Pro větší přehlednost je organizace vzdělávání v ČR zobrazena na obrázku 1.

Obrázek 1: Organizace počátečního vzdělávání a odborné přípravy v ČR

Zdroj: http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Eu_CZ_2010/educz_0910.pdf

1.2 Datové zdroje

Studie bude využívat šest klíčových datových zdrojů – výběrové šetření pracovních sil (v gesci Českého statistického úřadu, ČSÚ), údaje o registrované nezaměstnanosti (v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí, MPSV), Informační systém o průměrném výdělků (v gesci MPSV), šetření Životní podmínky (v gesci ČSÚ), strukturální statistiku mezd zaměstnanců (v gesci ČSÚ) a údaje o školách a školských zařízeních (v gesci MŠMT). V následující části jsou popsány hlavní charakteristiky jednotlivých datových zdrojů.

1.2.1 Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS)

Cílem výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) je sledovat **ekonomické postavení**¹ obyvatelstva na území České republiky. VŠPS od svého zavedení Českým statistickým úřadem v roce 1992 vychází z mezinárodních standardů, konkrétně ze základní rezoluce ILO (1982) vč. následných doporučení. Od roku 2002 je VŠPS plně harmonizováno s evropskou regulací.

Rozsah šetření a ukazatele zaměstnanosti a nezaměstnanosti plně odpovídají definicím a metodickým doporučením Eurostatu. VŠPS poskytuje informace o struktuře pracovní síly, resp. obyvatelstva, a na rozdíl od dalších zdrojů je pro ně typické **sociální pojetí zaměstnanosti**.

Šetření je výběrové, přičemž předmětem šetření jsou osoby obvykle bydlící v bytových domácnostech ČR. Výběrový soubor tvoří necelé 1 % všech trvale obydlených bytů, tj. cca 25 tis. bytů v každém čtvrtletí (ČSÚ, 2014a). Výsledky za výběrový soubor jsou potom dopočteny na celkovou populaci ČR podle statistiky obyvatelstva (ČSÚ, 2014a).

1.2.2 Registrovaná nezaměstnanost (MPSV)

MPSV sleduje prostřednictvím úřadů práce počet neumístěných uchazečů o zaměstnání a počet dosažitelných neumístěných uchazečů o zaměstnání. Oba ukazatele jsou definovány na základě zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a reprezentují tzv. registrovanou nezaměstnanost.

1.2.3 Informační systém o průměrném výdělku (ISPV)

Pro analýzu struktury zaměstnanců, odměňování a pracovní doby budou využity údaje z **Informačního systému o průměrném výdělku (ISPV)**. Výsledky šetření ISPV (**strukturální statistiky**) mají za cíl poskytovat co nejpodrobnější informace o **mzdách jednotlivých zaměstnanců** a odpracované době v třídění podle osobnostních charakteristik zaměstnanců (např. věk, pohlaví, nejvyšší ukončené vzdělání, zaměstnání podle klasifikace CZ-ISCO) i znaků zaměstnavatelů (např. odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE, velikost ekonomického subjektu, sídlo subjektu). Hlavními sledovanými ukazateli jsou z hlediska výdělkové úrovně hrubá měsíční mzda (plat) a hodinový výdělek. Kromě diferenciací hrubé měsíční mzdy (platu) jsou zjišťovány i složky mzdy (platu), tj.

¹ Tj. ekonomický status v podobě ekonomické aktivity (členěné dále na zaměstnanost a nezaměstnanost) či ekonomické neaktivity.

odměny, příplatky a náhrady. U pracovní doby je sledována úroveň i struktura odpracované (např. přesčas) a neodpracované doby (např. nemoc a dovolená).

ISPV obsahuje údaje z pravidelného statistického šetření, které je pod názvem Čtvrtletní šetření o průměrném výdělku zařazeno do programu statistických zjišťování vyhlášených ČSÚ ve sbírce zákonů pro příslušný kalendářní rok. Údaje o platové sféře jsou čerpány z Informačního systému o platu a služebním příjmu (ISP) Ministerstva financí, který pokrývá platovou sféru plošně. Čtvrtletní šetření o průměrném výdělku je harmonizováno se strukturálním šetřením Evropské Unie pod názvem *the Structure of Earnings Survey* (viz nařízení Komise (ES) č. 1916/2000 ve znění pozdějších předpisů).

Výsledky šetření ISPV jsou rozlišeny podle sféry, o které vypovídají. V ISPV se zařazují do **mzdové sféry** ekonomické subjekty, které **odměňují mzdou** podle § 109 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů. Ekonomické subjekty, které přísluší do **platové sféry**, **odměňují platem** podle § 109 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

Podrobný popis ISPV a jeho výsledky jsou publikovány na stránkách www.ispv.cz.

1.2.4 Strukturální statistika mezd zaměstnanců

Výsledky strukturální statistiky mezd zaměstnanců publikuje s pomocí MPSV Český statistický úřad. Strukturální mzdová statistika ČSÚ **vychází z dat ISPV**, hlavními sledovanými ukazateli jsou počty zaměstnanců, hrubé měsíční mzdy a placená doba v třídění podle podnikových charakteristik a osobních charakteristik zaměstnanců (věk, pohlaví, vzdělání, zaměstnání CZ-ISCO). **Výsledky** strukturální statistiky mezd zaměstnanců (na rozdíl od ISPV) **jsou publikovány společně za mzdovou i platovou sféru**, a to na úrovni ČR i regionů.

1.2.5 Životní podmínky (SILC)

Cílem šetření Životní podmínky, které je národním modulem evropského šetření *European Union - Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC), je získat podrobné **informace o životních podmínkách domácností** v České republice. Díky tomuto šetření má Česká republika k dispozici reprezentativní údaje nejen o **příjmovém rozdělení** domácností, ale i o vybavenosti domácností vybranými předměty dlouhodobé spotřeby, finanční náročnosti bydlení, kvalitě bydlení, apod.

Jednotkou šetření jsou byty. Šetření je koncipováno jako čtyřletý rotační panel, tj. každoročně se obměňuje část domácností. V bytech jsou šetřeny jak osoby, tak hospodařící domácnosti. Podle definice ČSÚ (2015) tvoří **hospodařící domácnost**

„jedinec nebo skupina osob, které spolu trvale žijí a společně hradí základní a provozní výdaje domácnosti. Údaje za hospodařící domácnosti se zpravidla přepočítávají jako průměry na osobu, nebo spotřební jednotku. Přepočet na spotřební jednotky přitom bere v úvahu velikost a demografické složení domácnosti. Výpočet těchto jednotek je konstruován tak, aby odrážel tzv. úspory z počtu osob ve vícečlenných domácnostech, tj. úspory na nákladech na předměty a služby, které slouží většímu počtu členů domácnosti (domácí spotřebiče, elektřina apod.)“.

V rámci šetření jsou zjišťovány jak příjmy jednotlivých osob, tak domácností. **Hrubé peněžní příjmy** zahrnují podle definice ČSÚ (2015) „veškeré pracovní příjmy (ze závislé činnosti i z podnikání), sociální příjmy a všechny další druhy pravidelných i jednorázových příjmů přiznaných pro domácnosti i jejich jednotlivé členy. **Čistý peněžní příjem** domácnosti byl získán po odečtení příslušných částek na zdravotní a sociální pojištění a daň z příjmů. Do celkového čistého příjmu domácnosti byly započteny naturální příjmy, které tvoří spotřeba produkce z vlastního hospodářství nebo podniku a naturální požitky zaměstnanců (např. příspěvky na stravování)“.

1.2.6 Školy a školská zařízení

Základní statistické ukazatele z oblasti škol a školských zařízení v České republice poskytuje ČSÚ v publikaci Školy a školská zařízení (ŠŠZ). Tato publikace poskytuje údaje o počtu žáků, studentů, dále o počtu škol a tříd na území České republiky, o počtu přijatých do 1. ročníků, o počtu absolventů a počtu pedagogických pracovníků a dalších. Vybrané ukazatele jsou poskytovány v regionálním (krajském) srovnání a v časových řadách (2006–2015).

Datová opora publikace vychází z dat poskytovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Publikace vychází s roční periodicitou.

A. POSTAVENÍ NA TRHU PRÁCE

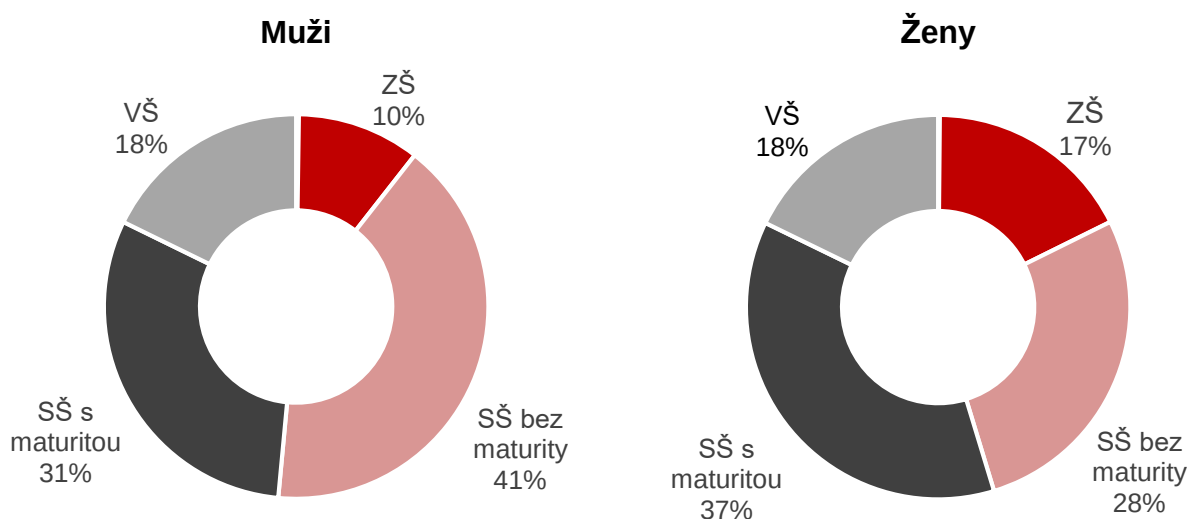
2 Demografická situace

Dle údajů ČSÚ žilo k 1. 7. 2015 v České republice celkem 10 542 942 obyvatel (střední stav). Rozložení obyvatelstva dle věku a pohlaví ovlivňují především porodnost v jednotlivých letech a ve vyšším věku pak specifické míry úmrtnosti dle věku a pohlaví. Na první pohled je patrná **silná generační vlna** obyvatel narozených především **v 70. letech** 20. století (dnes ve věku 35–42 let). U obou pohlaví je počet obyvatel v příslušné věkové skupině vyšší než 90 tisíc osob. Oproti tomu lze na věkové pyramidě obyvatelstva ČR pozorovat početně velmi **slabé generace** narozené v letech **1990–2004**, kdy se v každém roce narodilo méně než 100 tis. dětí. Počet obyvatel je tak u obou pohlaví mezi 11. a 19. rokem nižší než 50 tis. S takto nízkým počtem obyvatel se u mužů setkáváme až ve věku 70 let (generace narozená v roce 1945) a u žen až u věku 74 let (generace narozená v roce 1941). Na nižší počet obyvatel v tomto věku má pak již zásadní vliv úmrtnost. U každé následující věkové skupiny se pak počet obyvatel snižuje. Implikace pro strukturu vzdělanosti jsou takové, že **pro početně silné generace 50. a 70. let 20. století** ještě **nebylo** především **vysokoškolské, ale i úplné střední vzdělání tak dostupné jako pro generace narozené v 80. a na počátku 90. let. U starších** – a vzhledem k věku stále ještě početných – generací pak bude **dominantním především střední vzdělání bez maturity. U mladších generací** pak sice bude **vzrůstat podíl terciárního vzdělání**, nicméně jejich **nižší početní zastoupení** pak v celkovém úhrnu **nebude mít vyšší vliv na celkové hodnoty** podílů jednotlivých vzdělanostních skupin.

2.1 Struktura podle vzdělání

Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého vzdělání se u mužů a u žen liší (viz obrázek 2). **U obou pohlaví je stejný podíl vysokoškolsky vzdělaných (18 %), u žen je pak mnohem vyšší podíl osob se základním vzděláním (17 % oproti 10 % u mužů).** Velký rozdíl je pak patrný **u středního vzdělání bez maturity (tedy učňovské obory).** Zatímco u žen je tento podíl 28 %, **u mužů pak až 41 %.** U středního vzdělání s maturitou je podíl u mužů 31 %, což je o 6 procentních bodů méně než u žen. Celkem pak v České republice žije téměř 1,6 mil. osob s vysokoškolským vzděláním (18 %), přibližně 3 mil. osob se středním vzděláním s maturitou a téměř stejný počet osob se středním vzděláním bez maturity (u obou kategorií 34 %). Počet osob s pouze základním vzděláním je přibližně 1,25 mil. (14 %).

Obrázek 2: Struktura obyvatelstva dle vzdělání a pohlaví (ČR, 2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

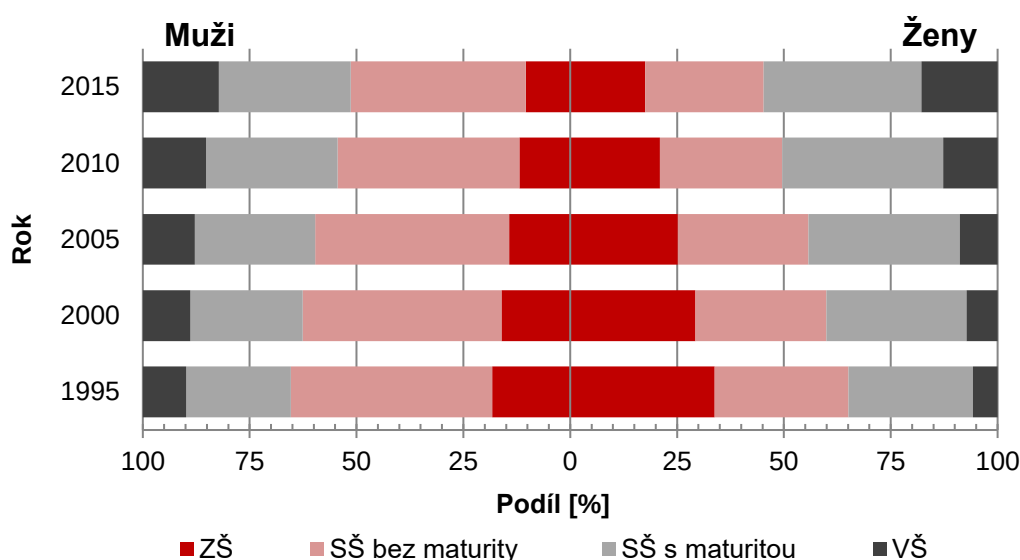
Populace v produktivním věku se v naší republice v posledních letech vyznačovala **nízkým podílem osob s dokončeným základním vzděláním**, ale i **nižším zastoupením osob s terciárním vzděláním**. Druhá polovina dvacátého století se na našem území nesla v duchu snahy o zapojení vysokého počtu obyvatel do vzdělávání. Důraz byl kladen na středoškolské vzdělání, které bylo ve formě středního odborného vzdělání poskytnuto širokým masám obyvatelstva. Důsledkem tohoto přístupu státu ke vzdělávání obyvatelstva byly jak výše zmíněné nízké zastoupení osob s dokončeným pouze základním vzděláním a podobně zastoupení obyvatel s terciárním vzděláním, ale i nedostatečná nabídka této formy vzdělání, zejména krátkodobých studijních programů (ISCED 5B) (ReferNet, 2005).

Vzdělanostní struktura obyvatelstva ČR prošla **od roku 1995 dynamickým vývojem**. Lidé mnohem častěji dosahují **vyšších stupňů vzdělání**. Tento pozitivní trend je však na druhé straně doprovázen **prodlužující se délkou vzdělávání** v různých typech škol, a tedy delším setrváváním vzdělávajících se osob mimo zaměstnání. Trend růstu podílu vyšších stupňů vzdělání lze zaznamenat u obou pohlaví. Zároveň je patrné **sblížení vzdělanostní struktury obou pohlaví**. Zatímco v roce 1995 byl rozdíl mezi pohlavími u osob s pouze základním vzděláním téměř 16 procentních bodů (18 % u mužů, 34 % u žen), tak v roce 2015 byl tento rozdíl pouze necelých 8 procentních bodů (10 % muži, 18 % ženy). Snižování zastoupení této vzdělanostní skupiny je znatelné u obou pohlaví, u kterých je též doprovázeno kontinuálním nárůstem podílu osob s vyššími stupni vzdělání (SŠ s maturitou, VŠ). **K poklesu podílu osob s nízkým ukončeným vzděláním** přispívají nejen **větší možnosti** a nabídka studia, ale též i **demografický vývoj**. I přes prodlužující se délku života ve sledovaném období **umíraly především populační ročníky narozené v dobách, kdy vyšší formy vzdělávání nebyly** díky své ekonomické náročnosti **dostupné** tak širokým vrstvám obyvatelstva jako je tomu nyní. Dalším vlivem jsou též specifické míry úmrtnosti dle dosaženého vzdělání, kdy **lidé s**

nižším vzděláním umírají dříve než s vyšším vzděláním (Zeman, 2006). Všechny tyto skutečnosti mají za následek rychlejší snižování zastoupení osob s nižším vzděláním.

Při pohledu na vzdělanostní strukturu napříč věkovými skupinami lze spatřit měnící se vzdělanostní strukturu, kdy **populace v nižším věku dosahuje vyšší úrovně vzdělání** (viz obrázek 3). Především dolní dva věkové intervaly (15-24 let) jsou silně ovlivněné studenty, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání není konečné. Ve věku od 25 do 40 let je s rostoucím věkem znatelný snižující se podíl osob se středním vzděláním s maturitou a s klesajícím věkem osob s vysokoškolským vzděláním. U starších osob (především u žen) je naopak znatelné především postupné snižování zastoupení osob s dokončeným pouze základním vzděláním.

Obrázek 3: Vývoj struktury obyvatelstva dle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1995-2005)

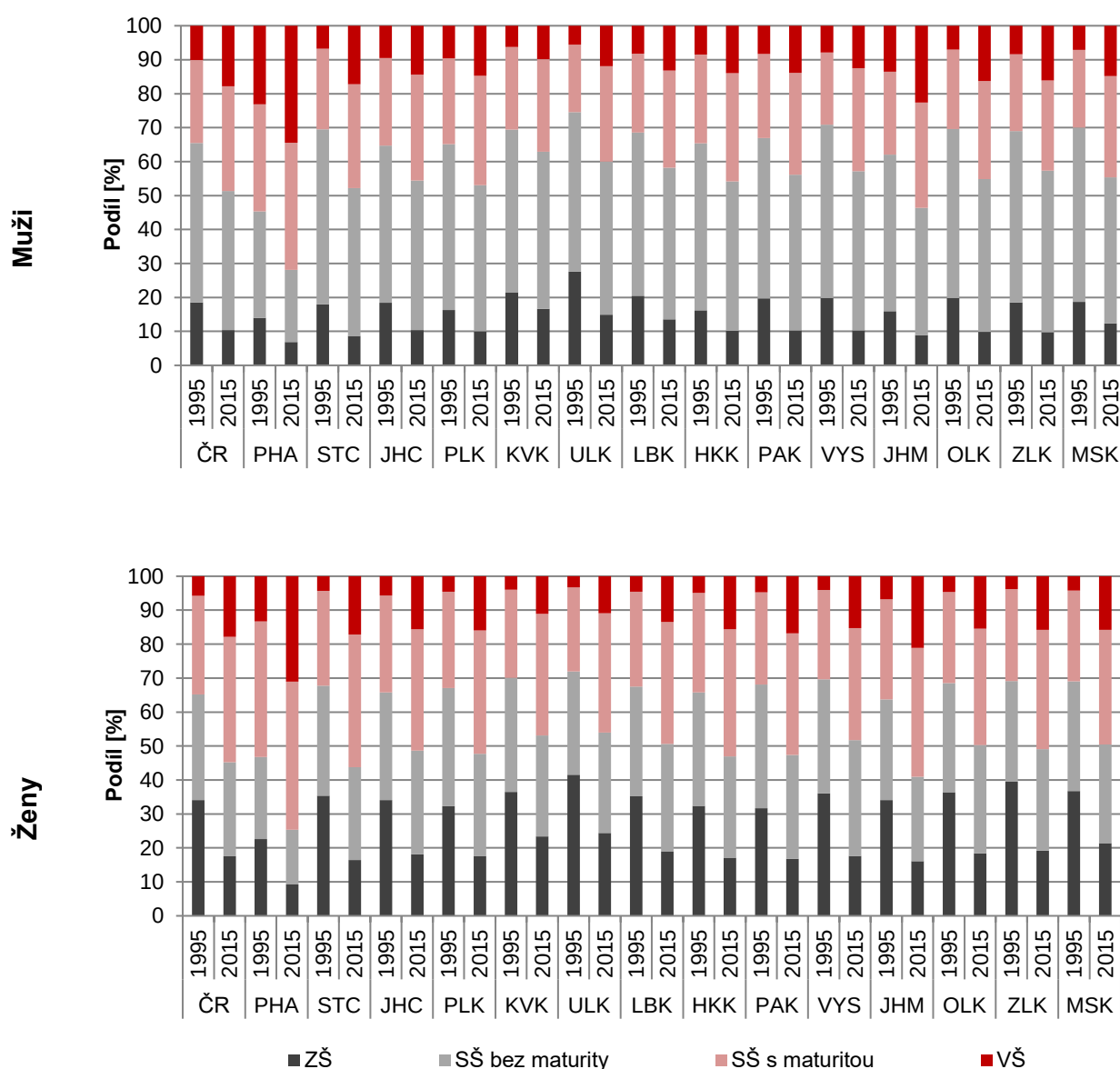
Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

Vzdělanostní struktura krajů a její vývoj do velké míry **koreluje s celorepublikovým trendem** (viz obrázek 4). U obou pohlaví ve všech krajích dochází k nárůstu podílu osob s vyšším vzděláním, a naopak k poklesu osob s nižší formou vzdělání. **Intenzita změny struktury** je však **v jednotlivých krajích rozdílná**. Zatímco na celorepublikové úrovni vzrostl podíl osob s vysokoškolským vzděláním o 10 procentních bodů, v Karlovarském kraji byl tento nárůst přibližně poloviční a v Praze naopak téměř o polovinu vyšší. Praha je pak též krajem s jasně nejvyšším podílem vzdělaných na vyšších stupních a naopak s nízkým podílem osob se základním vzděláním. Kromě vysokého počtu vzdělávacích organizací je Praha a její zázemí ve Středočeském kraji (ačkoli ve Středočeském kraji není žádná vysoká škola) migračně atraktivní oblastí, a to převážně pro obyvatele s vyšším vzděláním. Opakem pak mohou být právě kraje jako Karlovarský nebo Ústecký, které

nejsou díky struktuře a zaměření ekonomiky tak atraktivní pro obyvatele s vyšším vzděláním. Tito obyvatelé pak mohou odcházet do jiných regionů, popřípadě se po absolvování studia do svého kraje původu již ani nevrací.

Velký rozdíl mezi pohlavími je patrný především u podílu osob se základním vzděláním. V roce 1995 byl například v několika moravských krajích podíl žen se ZŠ vzděláním mezi 35 a 40 %, u mužů byl tento podíl pouze okolo 20 %. V roce 2015 pak byl tento rozdíl již pouze přibližně poloviční. Obecně pak lze říci, že diferenciací úrovně vzdělanosti mezi pohlavími se snižuje, i když u žen je stále nižší.

Obrázek 4: Struktura obyvatelstva dle dosaženého vzdělání a pohlaví v krajích ČR – 1995, 2015

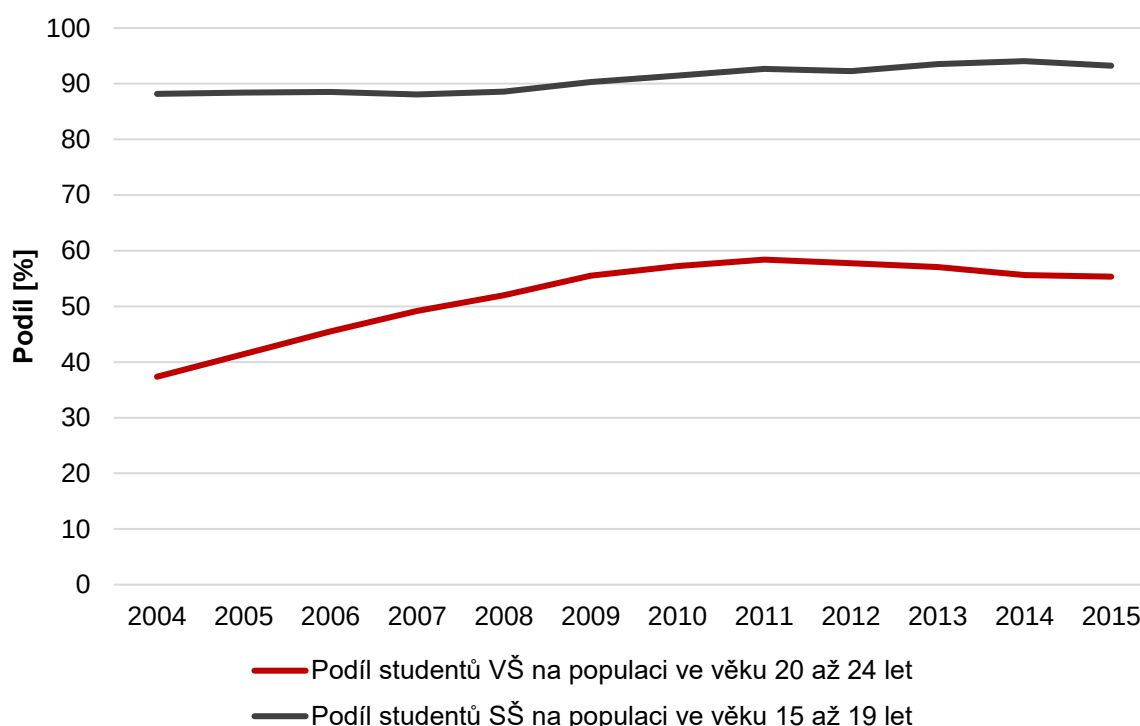
Poznámka: Seznam zkratk krajů ČR obsahuje Příloha 1: Seznam zkratk krajů ČR.

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

2.2 Vzdělávání

Podíl studujících v daném stupni vzdělávání na exponované populaci je klíčovým indikátorem pro budoucí vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva. Důležitý je stále **rostoucí podíl studentů studujících na středních školách**. Tento podíl se pohybuje okolo hranice **90 %** populace ve věku 15–19 let a stále stoupá (viz obrázek 5). Pro budoucí vývoj to pak znamená **méně lidí disponujících pouze základním vzděláním**, tedy lidí s horší zaměstnatelností a vyšším rizikem nezaměstnanosti. Důležité však je zachovat **rovnováhu mezi praktickými a všeobecnými obory** na středních školách. **Podíl obyvatel** mezi 20. a 24. letem života **studujících na vysoké škole** se od roku 2008 pohybuje **mezi 50 a 60 %**.

Obrázek 5: Zastoupení studentů SŠ a VŠ na populaci dané věkové skupiny (ČR, 2004-2015)

Zdroj: ČSÚ (ŠŠZ), vlastní výpočty.

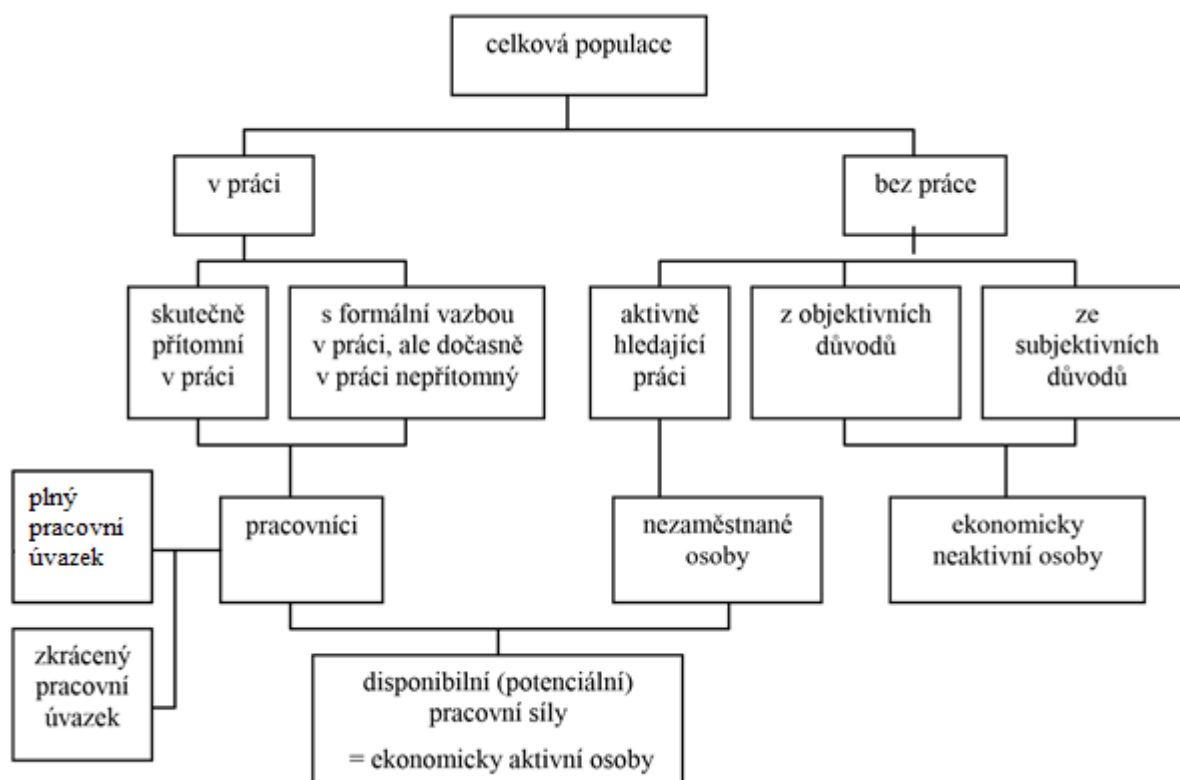
Stejně jako počet studentů, tak i počet absolventů stále rostl až roku 2012, kdy dosáhl svého vrcholu. V tomto roce (stejně jak v předchozím a následujícím) úspěšně zakončilo studium více než 90 tisíc studentů. V posledních letech je pak patrné snižování počtu absolventů. Podíl absolventů tak v posledních letech přesahuje 0,6 % ze všech obyvatel ve věku 20–29 let. Změnou též prochází struktura absolventů podle typu studia. Zatímco na počátku 21. století byl podíl absolventů prezenčního studia více než 80 %, v dalších

letech **vzrůstal podíl absolventů distančního a kombinovaného studia**. Nejvyšších hodnot dosáhl v letech 2010–2012, kdy podíl distanční a kombinované formy studia představoval téměř 30 % všech absolventů. **V roce 2015** studoval touto formou studia přibližně **každý čtvrtý absolvent**.

3 Ekonomický status

Obyvatelstvo je na trhu práce členěno dle svého ekonomického statusu, a to na tři následující skupiny: zaměstnaní, nezaměstnaní a osoby, jež nejsou pracovními silami. První dvě skupiny tvoří dohromady ekonomicky aktivní obyvatelstvo, třetí je pak označována za obyvatelstvo ekonomicky neaktivní. Podrobnější členění je pak uvedeno na obrázku níže.

Obrázek 6: Členění obyvatelstva dle ekonomického statusu

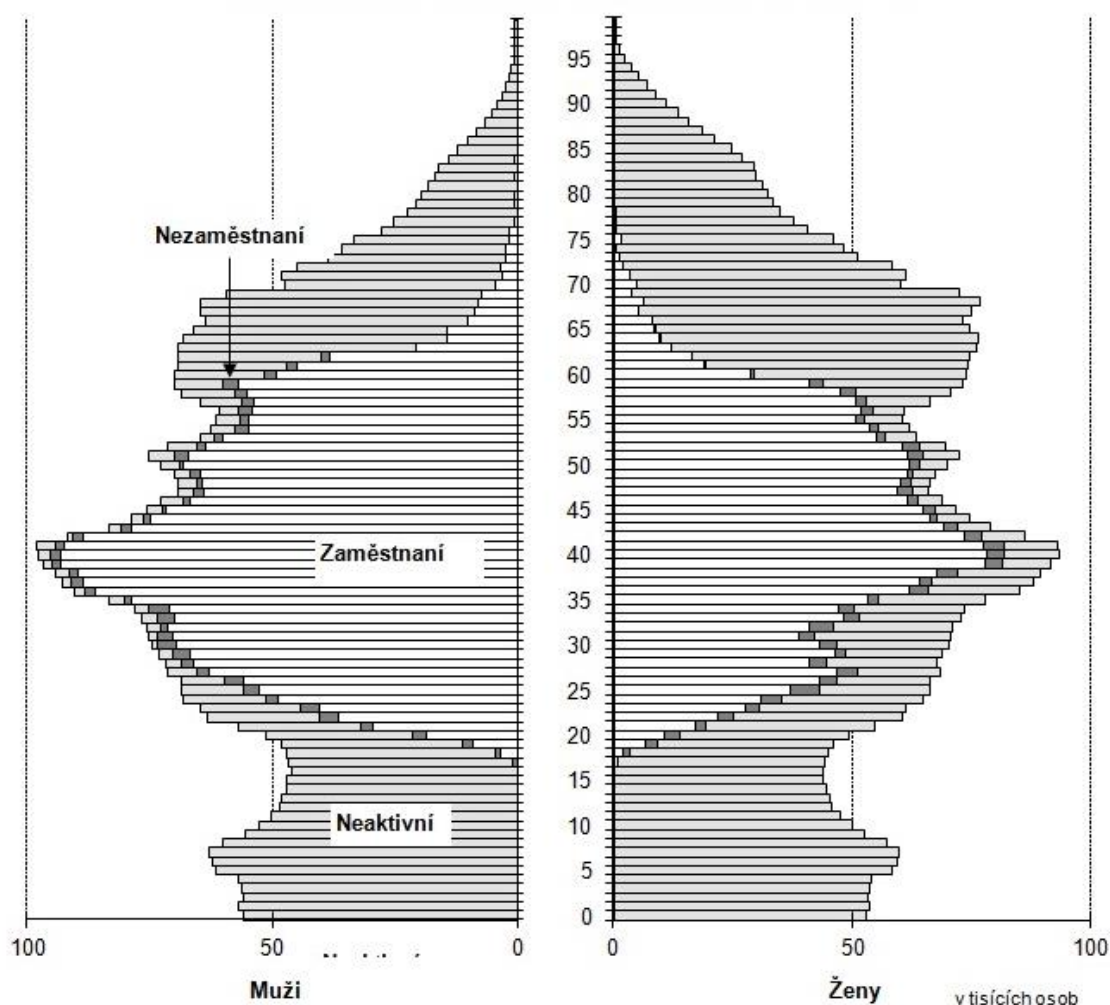
Zdroj: Moravová, 1998.

Mezi ekonomicky neaktivní obyvatelstvo jsou zahrnovány osoby nesplňující podmínky zařazení mezi zaměstnané či nezaměstnané. Důvody neaktivity mohou být objektivní a subjektivní. Ekonomicky neaktivní z objektivních důvodů jsou například děti, studenti, starobní důchodci, nemocní či invalidní. Ze subjektivních důvodů jsou pak neaktivní například osoby v domácnosti, rentiéři či osoby v produktivním věku, které ale pracovat nechtějí. Dále jsou zde i osoby na rodičovské dovolené, nejsou-li zahrnuty mezi zaměstnané či nezaměstnané. K důvodům ekonomické neaktivity v produktivním věku

patří například příprava na výkon budoucího povolání – vzdělávání, rodičovská dovolená (další mateřská dovolená), invalidní důchod, starobní důchod či jiný způsob obživy.

Počty a podíly ekonomicky neaktivních osob jsou nejvyšší ve věku do 20 let (žáci a studenti) a poté po 60. roku života (přechod do starobního důchodu). Vyšší podíl osob ve stavu ekonomické neaktivity u žen ve věku 20–44 let je pak dán péčí o děti a z části též setrváním v domácnosti (viz obrázek 7).

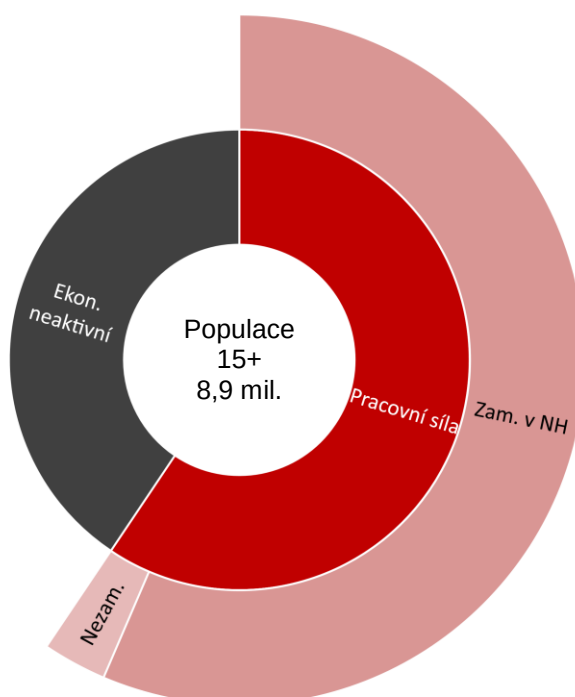
Obrázek 7: Obyvatelstvo podle ekonomického postavení v ČR v roce 2015

Zdroj: ČSÚ (VŠPS).

Rozdělení obyvatelstva podle ekonomického statusu je zobrazeno na obrázku 8. Z celkového počtu 8,9 mil. je ekonomicky neaktivní přibližně jedna třetina (3,6 mil. osob). Mezi ekonomicky aktivními osobami je pak podíl nezaměstnaných přibližně pětiprocentní.

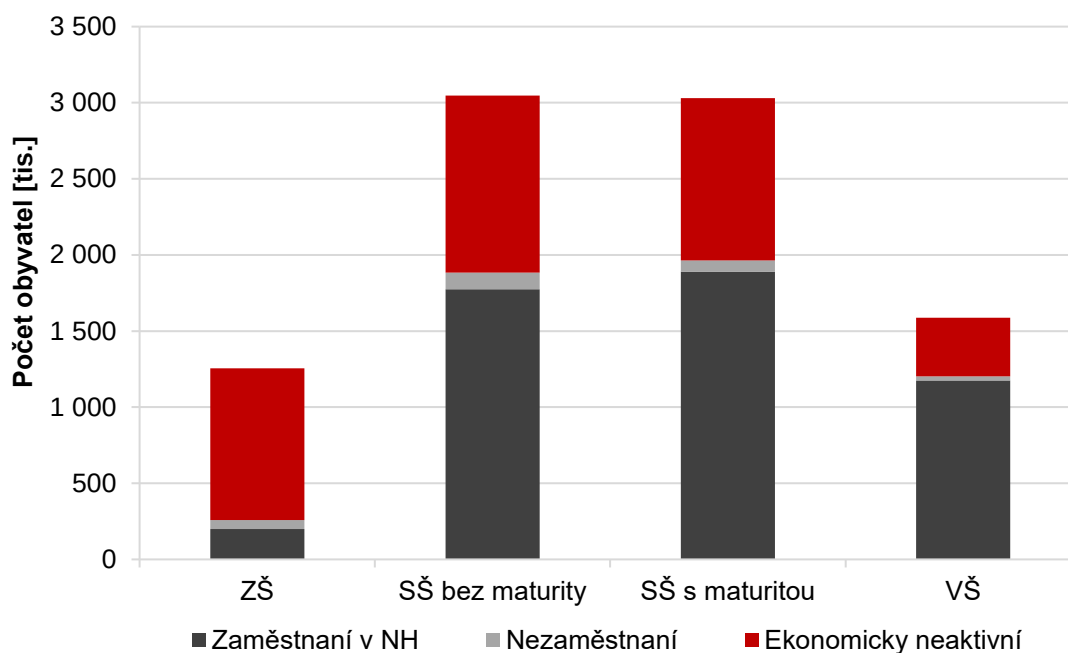
Obrázek 8: Obyvatelstvo podle ekonomického postavení v ČR v roce 2015

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

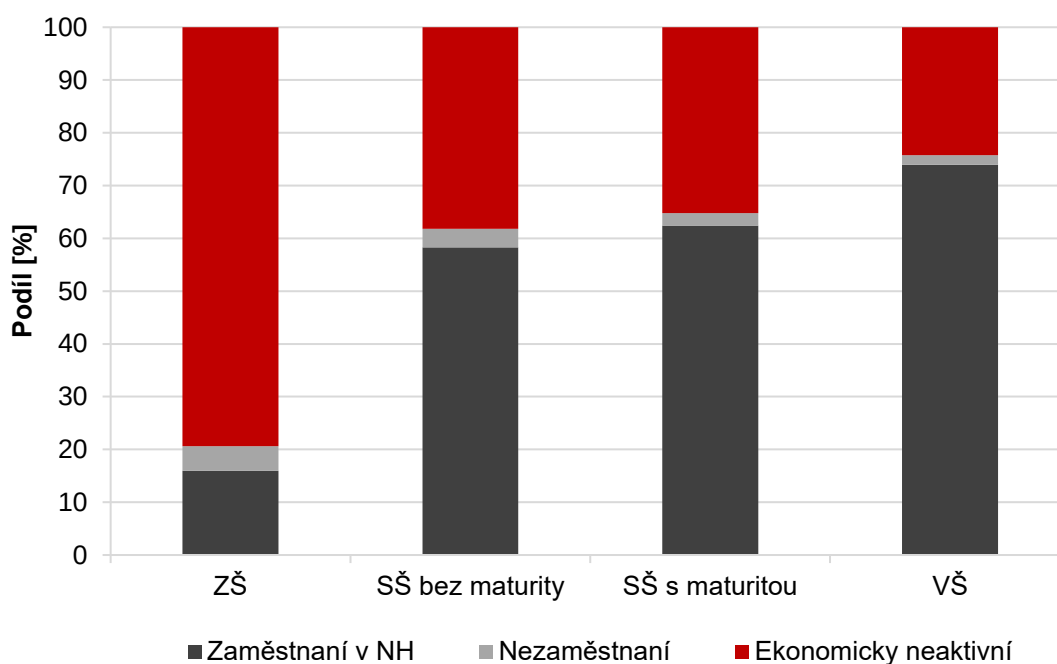
Struktura ekonomického postavení obyvatelstva podle jejich nejvyššího dosaženého vzdělání se s rostoucí úrovní vzdělání významně liší. Zatímco u osob starších 15 let se základním vzděláním je téměř 80 % ekonomicky neaktivních, s rostoucím vzděláním tento podíl významně klesá. To je především důsledkem faktu, že velká část obyvatelstva stále ještě studuje. Porovnatelnou kategorií napříč všemi úrovněmi vzdělání je **počet a podíl nezaměstnaných**. Co se absolutního počtu týče, ten je **nejvyšší u osob se středním vzděláním bez maturity** – více než 100 tis. osob. Relativně jsou však skupinou s **nejvyšším podílem nezaměstnaných osoby se základním vzděláním** (4,7 %). **S rostoucím vzděláním pak podíl nezaměstnaných na populaci klesá**. U středního vzdělání bez maturity je to 3,6 %, u středního s maturitou 2,4 % a u vysokoškolsky vzdělaných osob jen 1,8 %. Počet obyvatel i strukturu obyvatel podle vzdělání ukazují obrázky 9 a 10.

Obrázek 9: Počet obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání a ekonomického postavení (ČR, 2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

Obrázek 10: Struktura obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání a ekonomického postavení (ČR, 2015)

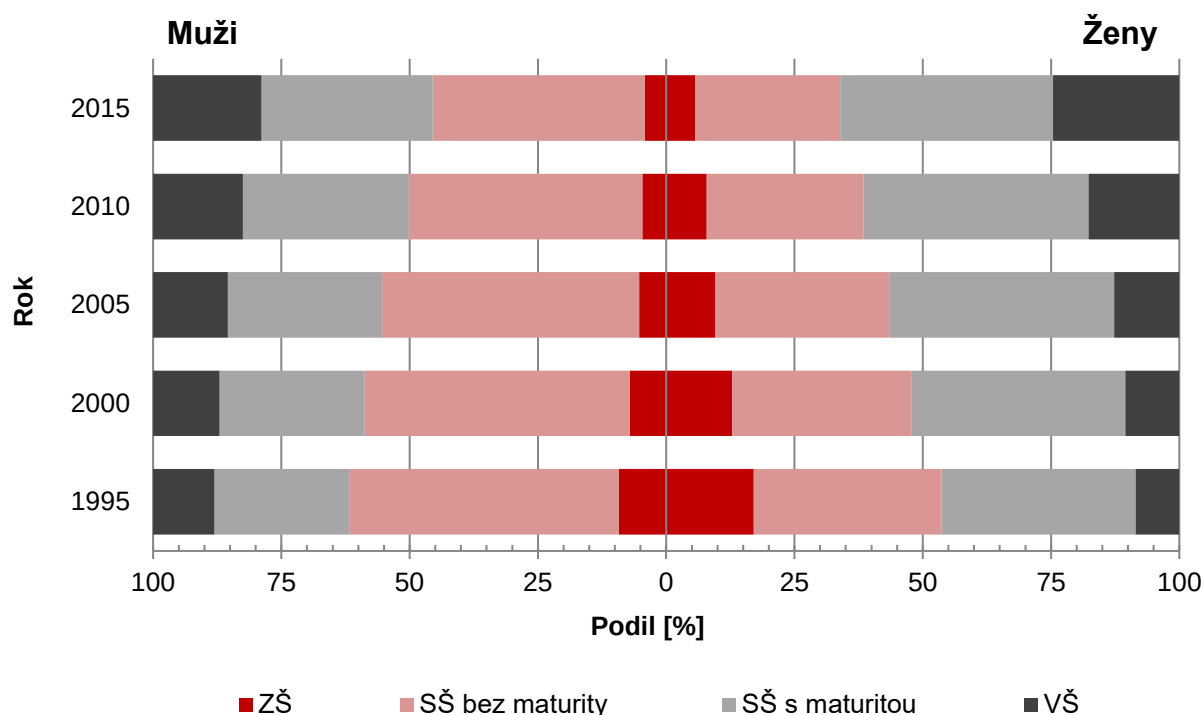
Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

3.1 Ekonomicky aktivní osoby

Mezi ekonomicky aktivní osoby patří zaměstnaní a nezaměstnaní. Tedy osoby starší 15 let, které lze na základě definic zaměstnanosti či nezaměstnanosti zařadit do jedné z těchto skupin.

Jak je vidět na následujícím grafu, struktura ekonomicky aktivních osob prošla, podobně jako struktura celé populace, vývojem, který s sebou přinesl změny především v zastoupení osob se základním a vysokoškolským vzděláním. Tento trend je pak zřetelnější u žen, kde se počet osob s vysokoškolským vzděláním mezi roky 1995–2015 zvýšil v relativním i absolutním vyjádření téměř třikrát. U mužů se pak za stejné období zvýšil téměř dvakrát. Přibližně stejný je pak u obou pohlaví **pokles počtu i podílu osob se základním vzděláním**. U středoškolského vzdělání je pak patrný pokles počtu i podílu osob bez maturity, a naopak nárůst u maturitní formy středoškolského vzdělávání. I přes výše popsané skutečnosti je **u mužů stále nejčastější formou vzdělání středoškolské vzdělání bez maturity**, zatímco **u žen již středoškolské vzdělání s maturitou**.

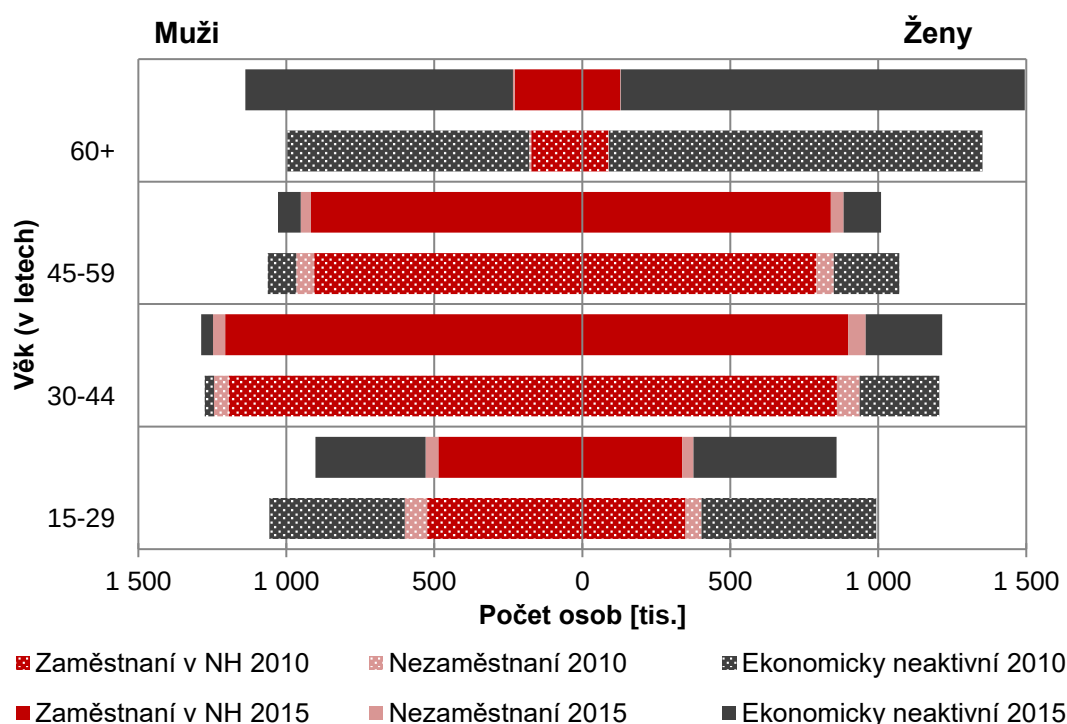
Obrázek 11: Vývoj struktury ekonomicky aktivních obyvatel ve věku 15+ dle nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 1995–2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

Struktura obyvatelstva podle ekonomické aktivity se u jednotlivých věkových skupin a pohlaví významně liší (viz obrázek 12). Nejvyšší podíl ekonomicky neaktivních osob je ve věku 60 a více let. To je dáno samozřejmě především faktem, že velká část obyvatelstva v tomto věku odešla do starobního důchodu a pouze malý podíl je stále pracující. V této skupině je též minimální počet i podíl nezaměstnaných. U žen je pak v porovnání s muži nižší absolutní počet i podíl osob ekonomicky aktivních, zatímco neaktivních osob je více. To je dáno především nižším věkem odchodu do důchodu u žen a dále též vyšší nadějí na dožití u žen v porovnání s muži. Nárůst celkového počtu osob v této věkové skupině mezi roky 2010 a 2015 pak poukazuje na stárnutí populace. Mnohem vyšší podíl ekonomicky neaktivních žen v porovnání s muži je v nižším věku (především ve věkových skupinách 15–29 a 30–44 let) způsoben odchodem žen na mateřskou dovolenou a v některých případech již setrváním v domácnosti (a tedy ve stavu ekonomické neaktivity). V porovnání roků 2010 a 2015 je jediný výraznější rozdíl viditelný v případě ztelného poklesu (o 8 procentních bodů) podílu žen ve stavu ekonomické neaktivity u věkové skupiny 45–59 let. Důvodem je posun hranice odchodu do důchodu nad hranici 59 let. Nejvyšší podíl nezaměstnaných je u obou pohlaví rozdílný. Zatímco u mužů jsou nejvíce ohrožené věkové skupiny 15–29 a 45–59 let (tedy absolventi vzdělávání a muži v předdůchodovém věku), u žen je to pak věková skupina 30–44 let. Tento fakt souvisí s nástupem žen zpět do zaměstnání po mateřské či rodičovské dovolené.

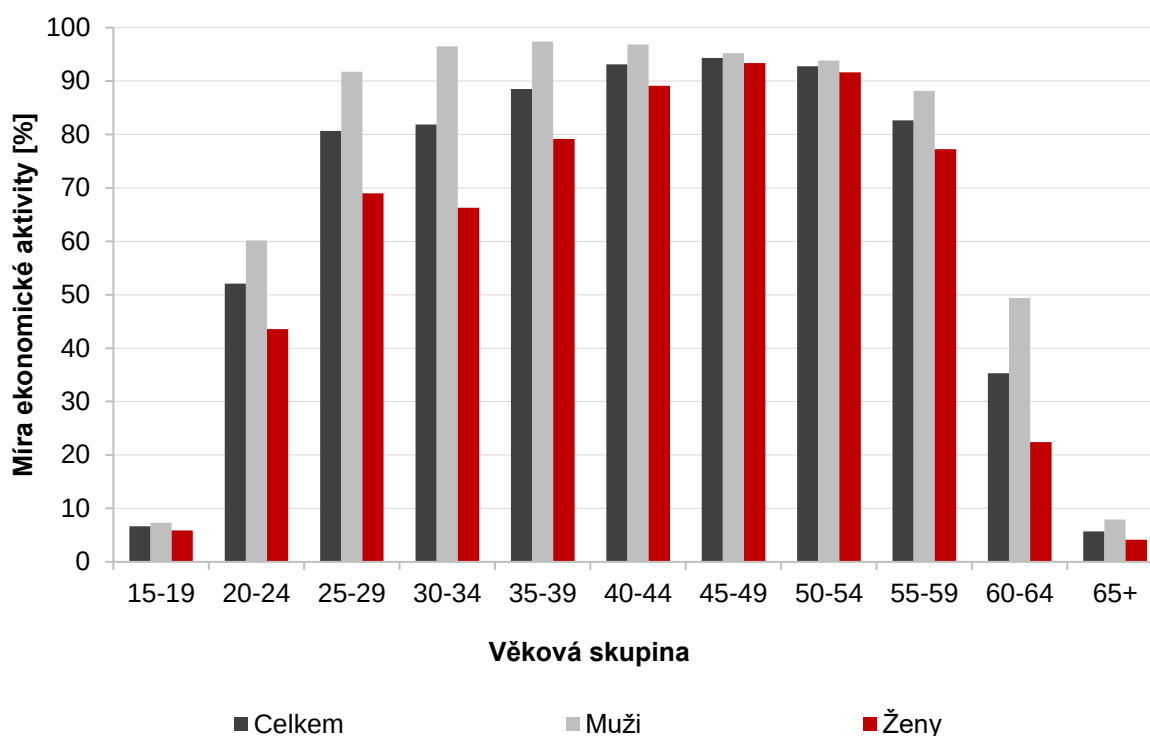
Obrázek 12: Struktura obyvatelstva ve věku 15+ dle pohlaví a ekonomické aktivity (ČR, 2010,2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

Výše zmíněné skutečnosti pak potvrzuje i graf míry ekonomické aktivity (obrázek 13), kde je uvedena míra ekonomické aktivity (podíl ekonomicky aktivních osob na celkové populaci) podle pohlaví a věku. **U žen je patrná nižší míra ekonomické aktivity v období reprodukce (20–39 let), později se míry téměř vyrovnávají. Nižší míra od 55. roku života u žen je pak způsobena jejich dřívějším odchodem do důchodu.**

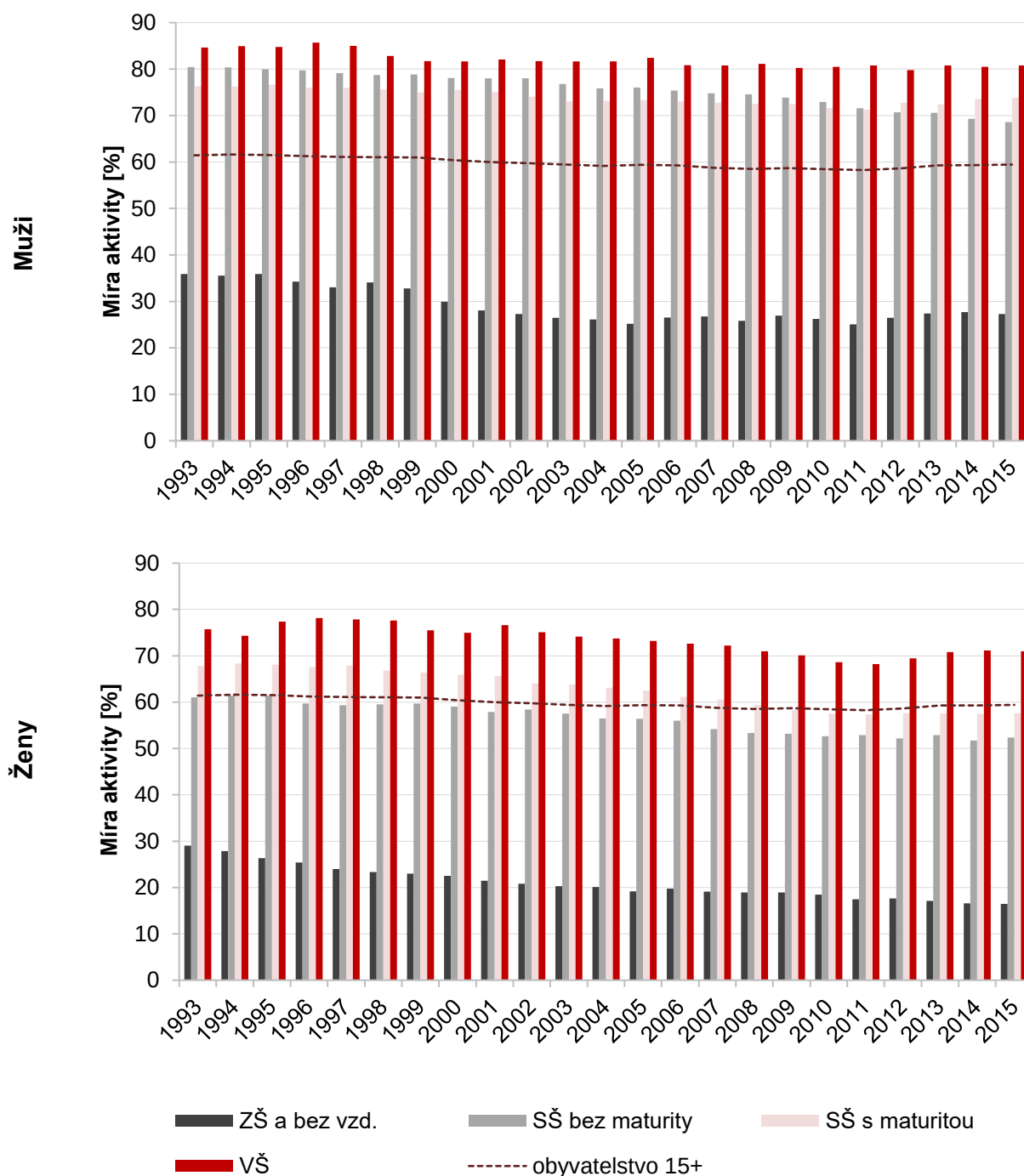
Obrázek 13: Míra ekonomické aktivity podle věku a pohlaví v ČR v roce 2015

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

U měr ekonomické aktivity podle vzdělání lze pozorovat určité trendy. Prvním z nich je **snižování ekonomické aktivity u osob se základním vzděláním**, a to u obou pohlaví. Důvodem je především fakt, že se stoupající úrovní vzdělání populace je stále méně osob s pouze tímto stupněm vzdělání. Nízká míra ekonomické aktivity je způsobena navazujícím studiem v dalších stupních vzdělávání. U obou pohlaví se tato míra snížila od roku 1993 o přibližně 10 procentních bodů. Míry ekonomické aktivity ostatních stupňů vzdělání jsou pak v porovnání se základním vzděláním výrazně vyšší. **Nejvyšší hodnoty** dosahuje **míra u obou pohlaví u vysokoškolského vzdělání**, dále pak středního s maturitou a středního bez maturity. U mužů je míra u všech stupňů vzdělání a ve všech letech přibližně o 10 procentních bodů vyšší (viz obrázek 14). Rozdíl mezi muži a ženami je dán jednak vyšším počtem a podílem žen ve starobním důchodu, jednak tím, že ženy většinou zůstávají doma na mateřské a rodičovské dovolené.

Obrázek 14: Míra ekonomické aktivity podle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

4 Nezaměstnanost

V České republice je pro statistické účely využíváno dvou různých definic nezaměstnanosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) vychází při určování nezaměstnanosti z evidence registrovaných uchazečů o zaměstnání na úřadech práce. Oproti tomu ČSÚ (2015) využívá ukazatele založené na doporučeních Mezinárodní organizace práce (ILO):

„Za nezaměstnané se podle mezinárodně srovnatelné metodiky považují všechny osoby starší 15 let včetně, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne souběžně splňovaly 3 podmínky ILO:

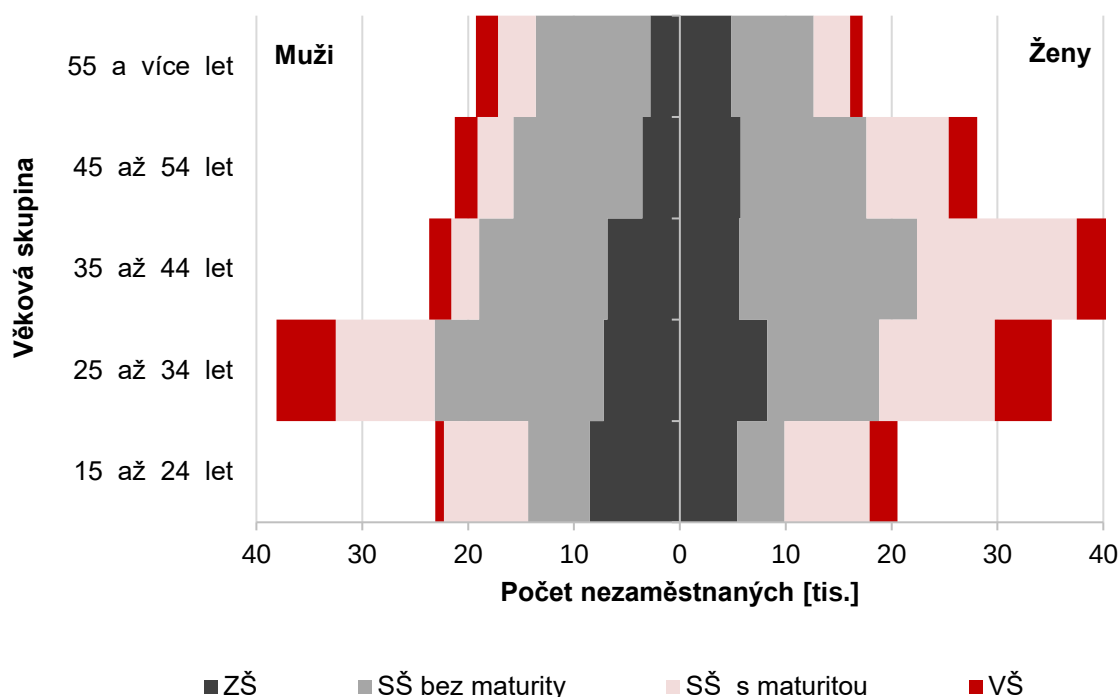
- nebyly zaměstnané,*
- byly připraveny k nástupu do práce, tj., během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo sebezaměstnání,*
- v průběhu posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci (prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, přímo v podnicích, využíváním inzerce, podnikáním kroků pro založení vlastní firmy, podáním žádosti o pracovní povolení a licence nebo jiným způsobem).“*

Mezi nezaměstnané jsou započítány i osoby, které si již práci našly (nyní ji tedy nehledají) a jsou schopné nastoupit do dvou týdnů. V roce 2015 činil podíl těchto osob 4,5 %.

4.1 Struktura nezaměstnaných

Počet nezaměstnaných v závislosti na věku a pohlaví je z počátku kariéry vyšší pro muže (viz obrázek 15). Převažují zde muži se základním vzděláním, následovaní středoškoláky s maturitou, kteří dosahují v tomto věku konce své školní docházky a nastupují na pracovní trh. Po 25 věku je již počet nezaměstnaných mužů s dokončeným pouze základním vzděláním nižší. U obou pohlaví lze sledovat vysoký počet nezaměstnaných s vysokoškolským vzděláním, tedy čerstvých absolventů vysokých škol. U žen se po třicátém roce života projevuje vysoká nezaměstnanost, která je mimo jiné zvýšená z důvodu ukončení rodičovské dovolené. Počet nezaměstnaných žen je v tomto věku nejvyšší především u středoškolaček, což je způsobeno i tím, že ženy s vysokoškolským vzděláním hledají lépe své uplatnění i po ukončení rodičovské dovolené a ženy s dokončeným pouze základním vzděláním jsou častěji s dětmi doma již v nižším věku.

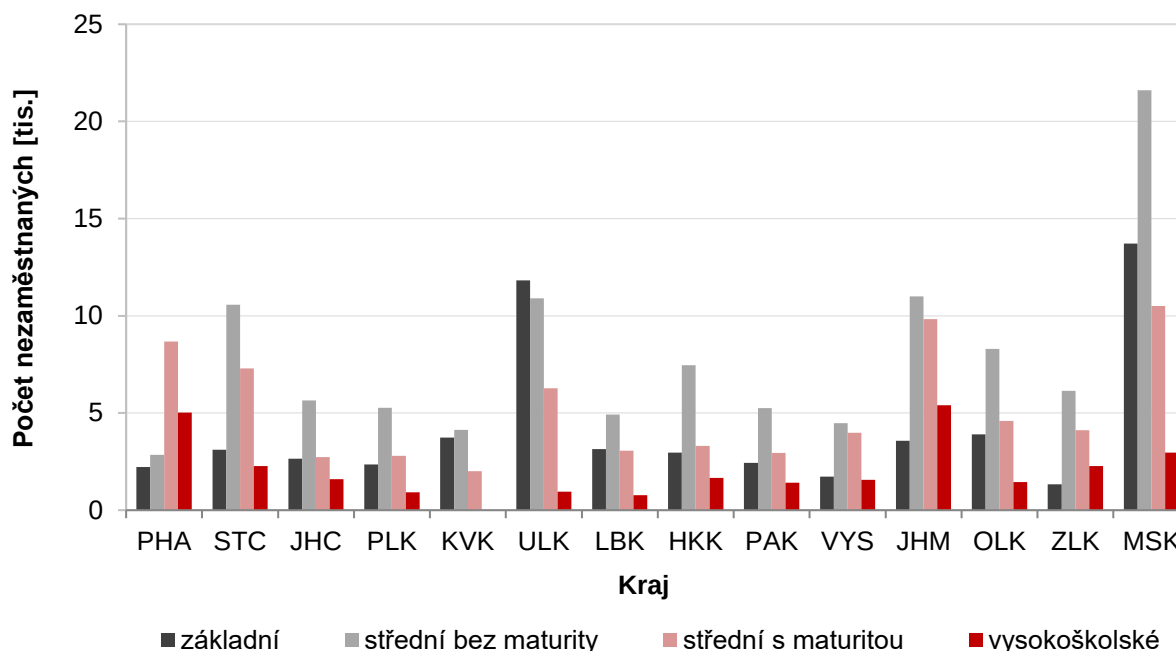
Obrázek 15: Struktura nezaměstnaných podle věku a vzdělání (ČR, 2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

V absolutních číslech je **počet nezaměstnaných nejvyšší v Moravskoslezském a následně v Ústeckém kraji** (viz obrázek 16). Oba tyto kraje se vyznačují především vysokým počtem **nezaměstnaných s nízkým vzděláním**, především základním. Moravskoslezský kraj se vyznačuje vysokým počtem nezaměstnaných středoškoláků a nepatrně vyšším počtem i v případě vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Situace v Ústeckém kraji je však částečně odlišná. Počet nezaměstnaných osob s vysokoškolským vzděláním je zde velmi nízký. Oba tyto kraje jsou postiženy **útlumem průmyslových odvětví** spojených především s těžbou nerostných surovin a výrobou elektřiny, v případě Moravskoslezského kraje též s těžkým průmyslem. V obou krajích je také **nadprůměrný počet vyloučených lokalit**, ve kterých je častým jevem nízké vzdělání a s ním spojená dlouhodobá nezaměstnanost.

Obrázek 16: Nezaměstnaní v krajích ČR dle nejvyššího dosaženého vzdělání v roce 2015

Poznámka: Seznam zkratk krajů ČR obsahuje Příloha 1: Seznam zkratk krajů ČR.

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

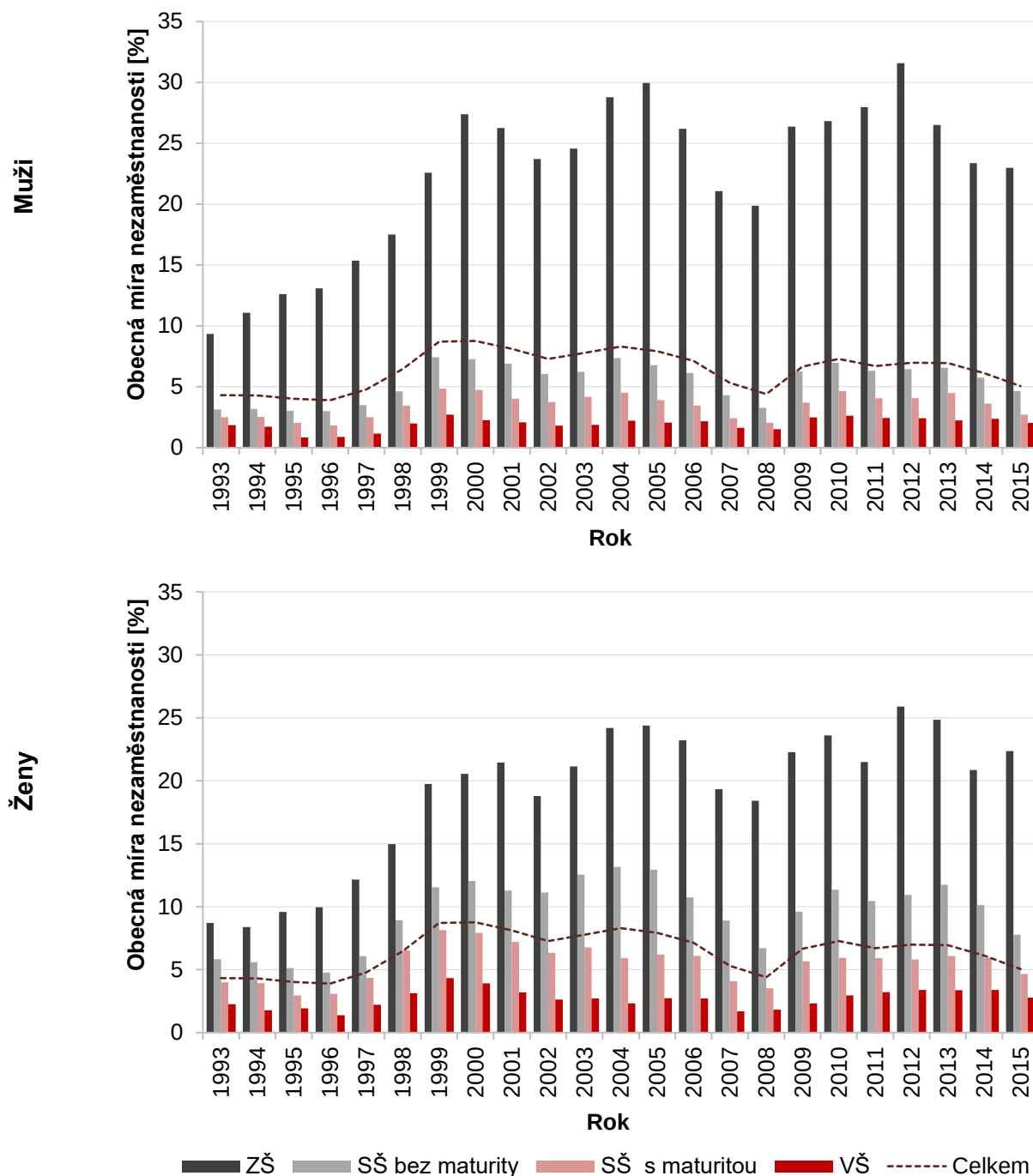
4.2 Obecná míra nezaměstnanosti

Obecná míra nezaměstnanosti se určuje jakožto podíl nezaměstnaných zjištěných na základě metodiky ILO a ekonomicky aktivních obyvatel.

Obecná míra nezaměstnanosti jednoznačně vypovídá o **závislosti mezi dosaženým vzděláním a výší nezaměstnanosti**, a to u obou pohlaví (viz obrázek 17). Za posledních 20 let se tyto rozdíly prohlubují. U mužů je viditelná především velmi **vysoká míra nezaměstnanosti osob se základním vzděláním**, která v některých letech dosáhla **až 30 %**. Zbylé vzdělanostní skupiny se pohybují okolo 5, maximálně pak 8 %, u vyššího vzdělání dokonce v některých letech hluboko pod 5 %.

U žen jsou rozdíly mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami mnohem znatelnější u všech úrovní vzdělání. **Míra nezaměstnanosti u žen se základním vzděláním se pohybuje v posledních letech okolo 20 až 25 %**. Nezaměstnanost žen se středním vzděláním bez maturity se však na rozdíl od mužů v některých letech dostává přes 10 % a u žen se středním vzděláním s maturitou přes 5 %.

Obrázek 17: Obecná míra nezaměstnanosti podle vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015)

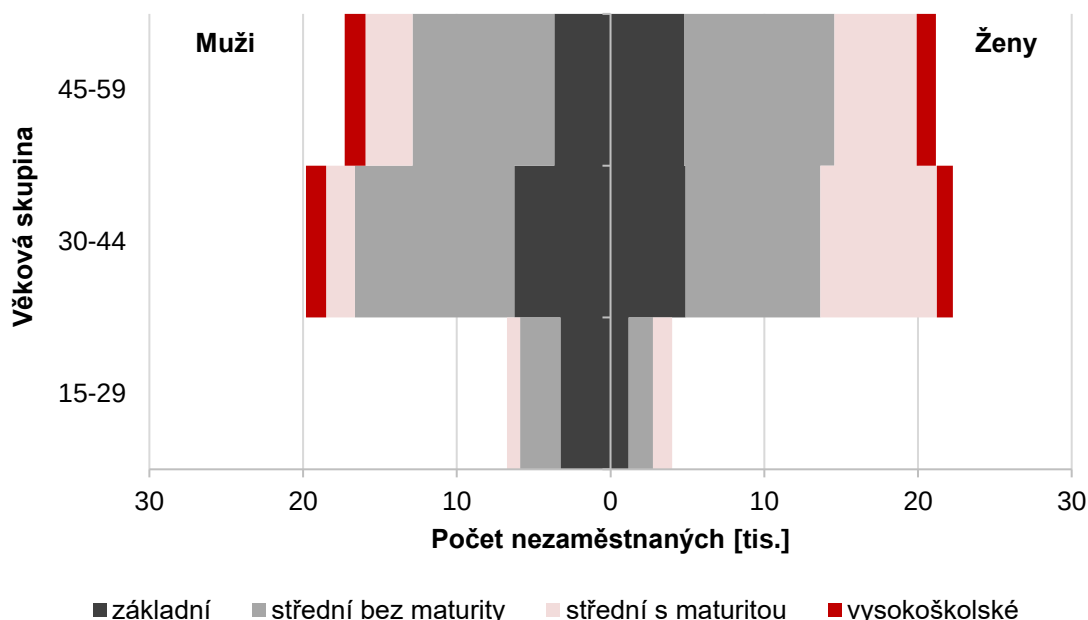
Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

4.3 Dlouhodobá nezaměstnanost

Za dlouhodobě nezaměstnané se označují osoby, které jsou mezi nezaměstnané zařazené alespoň po dobu jednoho roku. Průměrná **míra dlouhodobé nezaměstnanosti** činila v roce 2015 přibližně **2,4 %**. Z hlediska věku je nejvyšší míra dlouhodobě nezaměstnaných mezi osobami ve věku 15 až 29 let. V tomto věkovém intervalu dosahovala míra v roce 2015 v průměru přibližně 3 procent. Ve věkovém intervalu 30 až 34 let dohází k jejímu snižování. V pozdějším věku je však patrný opětovný nárůst míry dlouhodobé nezaměstnanosti. To je způsobeno jak sníženým zájmem nezaměstnaných osob o řešení jejich situace v době před odchodem do důchodu, tak i nízkou motivací zaměstnavatelů o zaměstnávání těchto osob.

V absolutním počtu je nejvíc nezaměstnaných po dobu 1 až 8 let ve věkovém intervalu 30 až 34 let. Nejvíce ohroženou skupinou jsou v této době osoby s nízkým vzděláním, a to především mezi muži (viz obrázek 18). V tomto věkovém intervalu je **více než 6 tisíc dlouhodobě nezaměstnaných mužů** (nezaměstnaných méně než 8 let), kteří mají **pouze základní vzdělání**. V případě středního vzdělání bez maturity činí tento počet přibližně 10,4 tisíc mužů.

Obrázek 18: Nezaměstnaní méně než 8 let dle pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015)

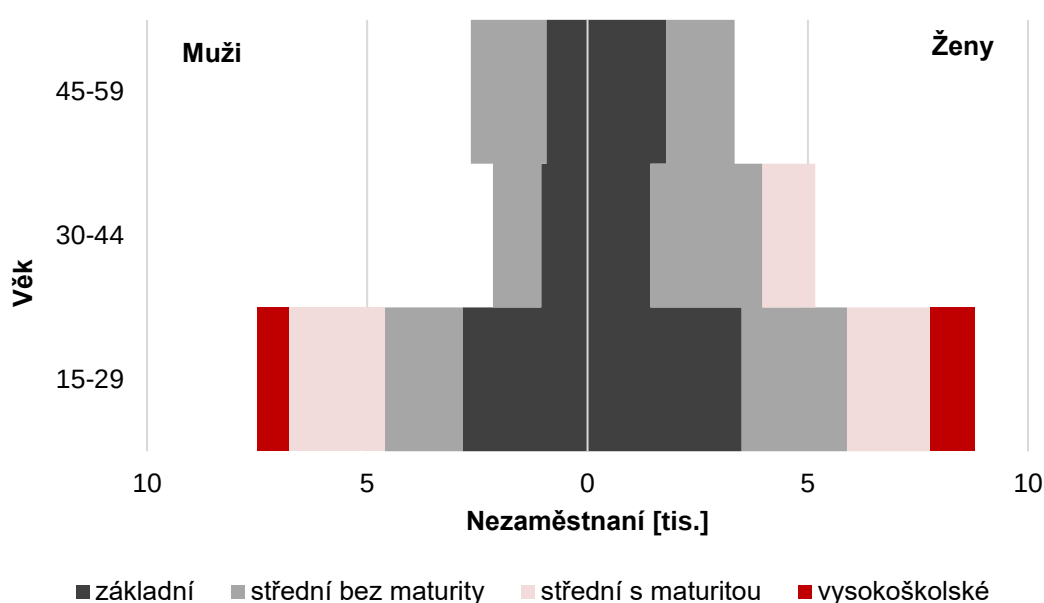

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

Zaměříme-li se však na **nezaměstnané pracující před více než 8 lety či nikdy nepracující**, je v případě osob **mezi 30 a 44 lety výrazná převaha žen** (viz obrázek 19). Zde se však jedná v mnoha případech o **ženy po rodičovské dovolené**, které posléze hledají nové zaměstnání. I zde však velmi zřetelný vliv vzdělanostní struktury. Od věkového intervalu 30 až 44 let se mezi těmito osobami téměř nenalézají osoby s vysokoškolským vzděláním a pomineme-li ženy ve věku 30 až 44 let, pak ani středního vzdělání s maturitou.

Vysoký počet skupiny nezaměstnaných zobrazených na obrázku 19 lze sledovat především ve věkovém intervalu 15 až 29 let, což je dáno tím, že jsou zde zahrnuty i osoby, které nikdy nepracovaly, tedy absolventi škol bez předchozích pracovních zkušeností.

Obrázek 19: Nezaměstnaní pracující před 8 a více lety nebo nikdy nepracující dle pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015)

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

4.4 Poslední zaměstnání

Poslední zaměstnání vykonávali **nezaměstnaní muži i ženy s nízkým vzděláním nejčastěji ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví**. U žen je pak významnou oblastí i **velkoobchod a maloobchod, ubytování a stravování**, případně stejně jako u mužů administrativní práce (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Poslední zaměstnání nezaměstnaných dle vzdělání a pohlaví (ČR, 2015)

CZ-NACE posledního zaměstnání	Muži				Ženy			
	ZŠ	SŠ bez mat.	SŠ s mat. .	VŠ	ZŠ	SŠ bez mat.	SŠ s mat. .	VŠ
Zpracovatelský průmysl	6,1	14,9	5,8	1,4	8,9	13,2	5,3	0,8
Stavebnictví	5,4	12,5	1,6	0,9	-	-	0,8	-
Velkoobchod a maloobchod	1,4	3,8	2,8	0,8	2,6	10,2	9,7	1,4
Doprava a skladování	0,6	2,8	1,9	0,5	-	1,4	1,3	-
Ubytování, stravování	-	2,8	0,9	-	1,4	5,8	3,7	-
Administrativa	2,6	3,1	-	-	1,2	2,7	1,5	-
Veřejná správa a obrana	1,2	2,1	1,3	1,3	1,1	1,4	1,4	0,7
Zdravotní a sociální péče	-	1,0	-	-	1,6	2,2	2,3	0,9

Poznámka: Nezaměstnaní, kteří pracovali v posledních osmi letech

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

4.5 Přístupy k hledání zaměstnání

Nezaměstnaní mohou při svém hledání využívat služeb státních zprostředkovatelů práce. V takovém případě jsou zaregistrováni na úřadech práce zajišťovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí. Mezi takto registrované nezaměstnané jsou zahrnuty i osoby nesplňující podmínky definice nezaměstnanosti podle ILO, ale na druhou stranu zde nejsou zahrnutí nezaměstnaní tyto podmínky splňující, ale nevyužívající registrace na úřadech práce (v roce 2015 se jednalo o 16,4 % nezaměstnaných). Do první skupiny náleží osoby, které z rozličných důvodů do práce nastoupit nechtějí (osoby před odchodem do důchodu, pracující nelegálně...). Do druhé pak nezaměstnaní hledající si práci sami bez zprostředkování úřady práce, či činící kroky k vlastnímu podnikání.

Z nezaměstnaných osob s dokončeným základním vzděláním či bez vzdělání využívá podle výzkumů možnosti **registrace na úřadech práce** více než **90 %** a minimálně polovina ze zbylých o využití této možnosti uvažuje (Brož, 2015).

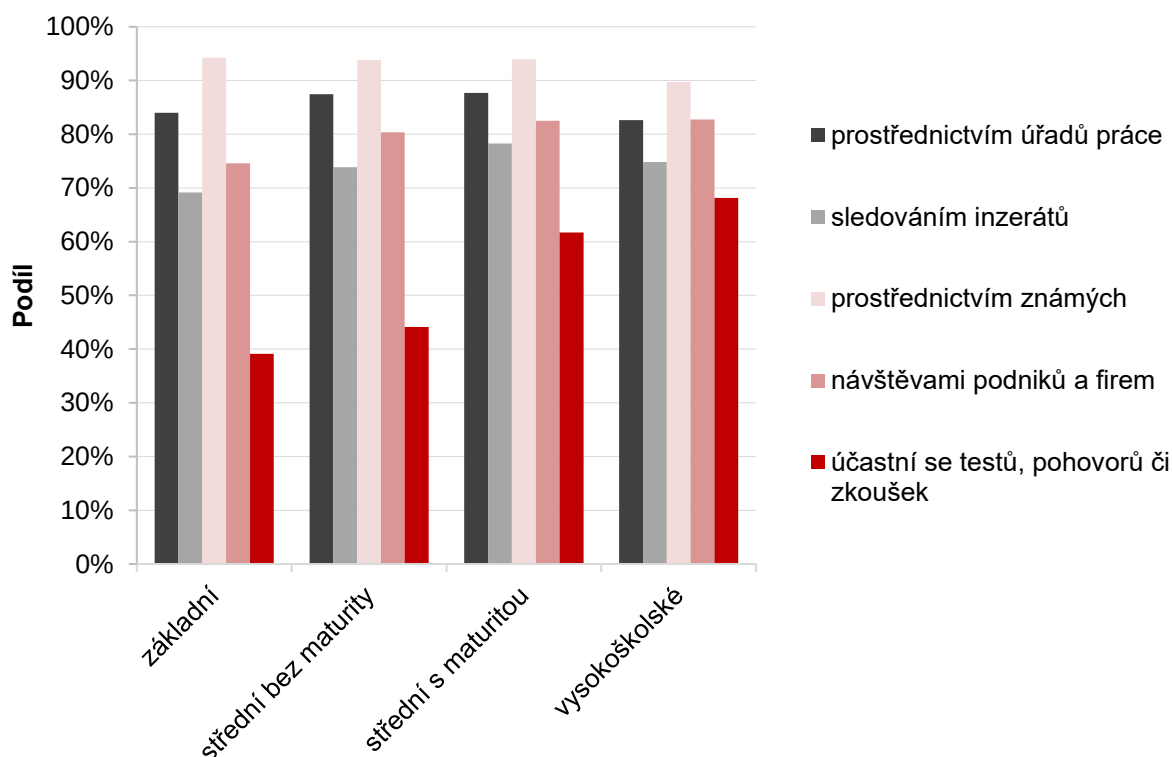
Z hlediska požadavků na hledanou práci lze na základě dat z výběrového šetření pracovních sil (ČSÚ) hodnotit například typ hledané práce (podnikatel či pomáhající rodinný příslušník, zaměstnanec nebo člen produkčního družstva či jakýkoliv typ) a velikost hledaného úvazku (plný, částečný či bez preference).

Na typ hledané práce mají **nezaměstnaní se základním vzděláním** při svém hledání práce **nejméně požadavků** a volili by **ve více než v 10 % jakýkoliv typ práce**, a to v případě obou pohlaví. U ostatních vzdělanostních skupin tvoří tento podíl přibližně polovinu. U nižšího vzdělání je však především u mužů znatelné odmítání práce podnikatele či pomáhajícího rodinného příslušníka.

Z hlediska velikosti hledaného úvazku dávají **ženy** mnohem **větší přednost částečným úvazkům**, a to **bez ohledu na jejich vzdělání**. Přibližně každá dvacátá nezaměstnaná žena je ochotna nastoupit na jakýkoliv typ úvazku. V případě žen se základním vzděláním je tato ochota nejvíce viditelná (jedná se zde o téměř 10 % těchto žen). Muži mnohem častěji upřednostňují práci na plný úvazek a jejich zájem pouze o plný úvazek roste se vzděláním. Jakýkoliv úvazek jsou ochotni akceptovat pouze muži s nižším vzděláním, a to přibližně v 5 %.

Z hlediska způsobů hledání nového zaměstnání jsou **aktivnější nezaměstnaní s vyšším vzděláním**, kteří **v nižší míře spoléhají na úřady práce** či známé. Tyto osoby využívají mnohem více pohovorů a zkoušek, navštěvují podniky či sledují inzeráty.

Obrázek 20: Podíl nezaměstnaných dle vzdělání a způsobu hledání zaměstnání (ČR, 2015)

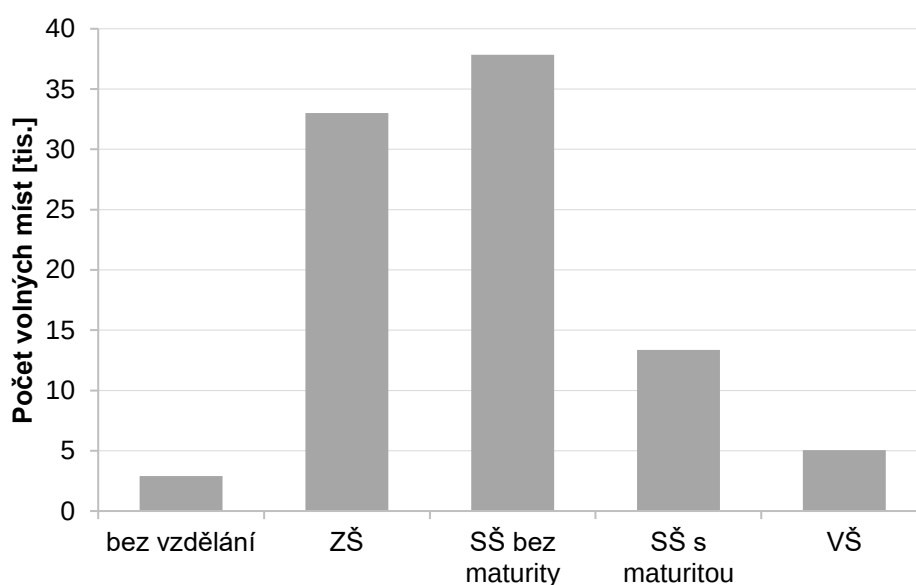
Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

4.6 Struktura volných míst

Struktura volných pracovních míst pochází z údajů úřadů práce. Neobsahuje tedy ta nabízená pracovní místa, která zaměstnavatelé nenabízí potencionálním zaměstnancům pomocí úřadů práce. Vzhledem k sezónnosti zaměstnanosti a nabídce volných pracovních míst jsou zobrazené hodnoty průměrem za všechny měsíce kalendářního roku 2015.

Na úřadech práce byla nejčastěji nabízena pracovní místa pro osoby se středoškolským vzděláním bez maturity (a to především pro střední odborné vzdělání s výučním listem) a dále pak pro osoby s minimálně základním vzděláním. U obou skupin to bylo více než 30 tisíc volných pracovních míst. Pracovních míst určených pro absolventy vyšších stupňů vzdělání pak bylo mnohem méně (viz obrázek 21).

Obrázek 21: Struktura volných pracovních míst podle vzdělání (ČR, průměrné hodnoty za rok 2015)

Zdroj: MPSV, vlastní výpočty.

5 Zaměstnanost

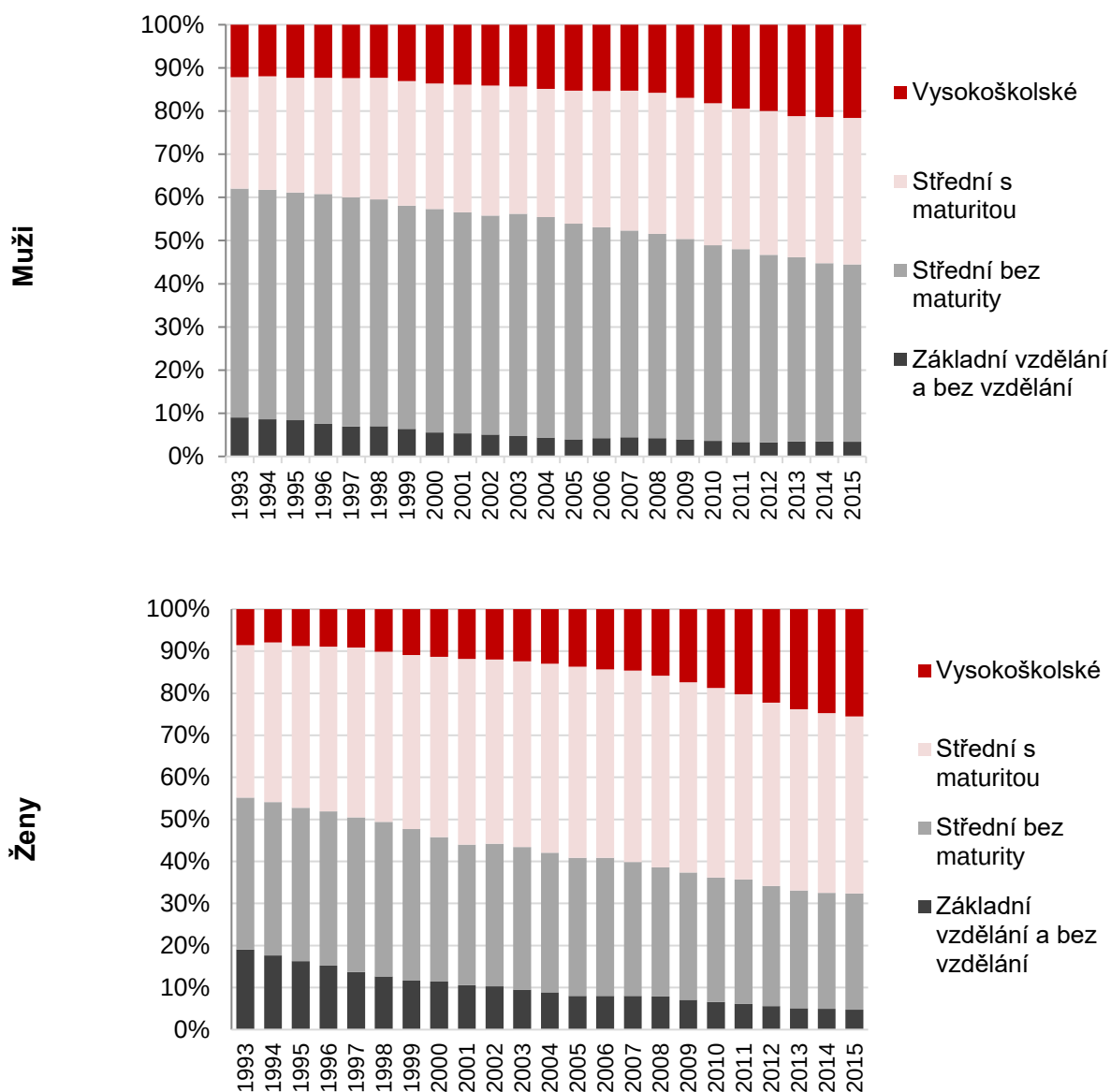
V České republice je přibližně **5 milionů zaměstnaných osob**. Z tohoto počtu má cca **3 % základní vzdělání**, **35 % středoškolské vzdělání bez maturity**, 38 % středoškolské vzdělání s maturitou a zbývajících přibližně 23 % vysokoškolské vzdělání. Pro zařazení mezi zaměstnané používá ČSÚ definici ILO, podle níž se za zaměstnané považují všechny osoby starší 15 let, které v průběhu referenčního týdne pracovaly alespoň 1 hodinu za mzdu, plat nebo jinou odměnu, nebo sice nebyly v práci, ale měly formální vztah k zaměstnání (ČSÚ, 2016c).

5.1 Struktura zaměstnaných osob

Vzdělanostní struktura zaměstnaných **mužů** prochází vývojem vedoucím k **vyššímu zastoupení obyvatel s dokončeným minimálně středním vzděláním s maturitou** (viz obrázek 22). Zatímco před 20 lety mělo více než 60 % zaměstnaných mužů nanejvýš střední vzdělání bez maturity a necelých 10 % pouze základní vzdělání, dnes se počet zaměstnaných mužů s dokončeným středním vzděláním bez maturity dostal již hluboko pod 50 % a absolutní počet zaměstnaných mužů s pouze základním vzděláním klesl za posledních dvacet let na méně než polovinu. Na počátku devadesátých let minulého století byl počet zaměstnaných mužů s základním vzděláním téměř stejný jako s vysokoškolským vzděláním. Tento obraz se velmi rychle a dynamicky proměňuje a počet vysokoškoláků v zaměstnáních je dnes již 6x vyšší. Tento trend samozřejmě není zřetelný jen u mužů. Právě v případě žen je tempo proměny vzdělanostního rozložení ještě rychlejší.

Vzdělanostní struktura zaměstnaných **žen** byla vždy mírně odlišná od vzdělanostní struktury zaměstnaných mužů. V případě žen bylo ještě před dvaceti lety méně než 10 % zaměstnaných vysokoškolaček. Na druhou stranu zaměstnané ženy s pouze základním vzděláním činily více než 15 %. U žen bylo možné vždy pozorovat vysoké zastoupení osob se středoškolským vzděláním s maturitou. Zasluhou toho byl podíl zaměstnaných osob s **alespoň středním vzděláním s maturitou** vyšší než u mužů. U žen je tento podíl již téměř **70 %**, zatímco u mužů stále přibližně 55 %. Muži mnohem častěji navštěvují učňovské obory, a v důsledku toho je stále vyšší zastoupení zaměstnaných se středním vzděláním bez maturity než zaměstnaných se středním vzděláním s maturitou. V případě zaměstnaných žen je tomu naopak, a to dokonce o více než 10 procentních bodů. Překvapivější jsou však u žen výsledky **žen s vysokoškolským vzděláním**. Relativní zastoupení této skupiny zaměstnaných žen v posledních letech dramaticky rostlo a nyní je na vyšší úrovni, než je tomu u mužů. **Podíl zaměstnaných žen s touto úrovní vzdělání vzrostl za posledních dvacet let více než 2,5krát.**

Obrázek 22: Rozdělení zaměstnaných osob dle nejvyššího dosaženého vzdělání a pohlaví (ČR, 1993-2015)

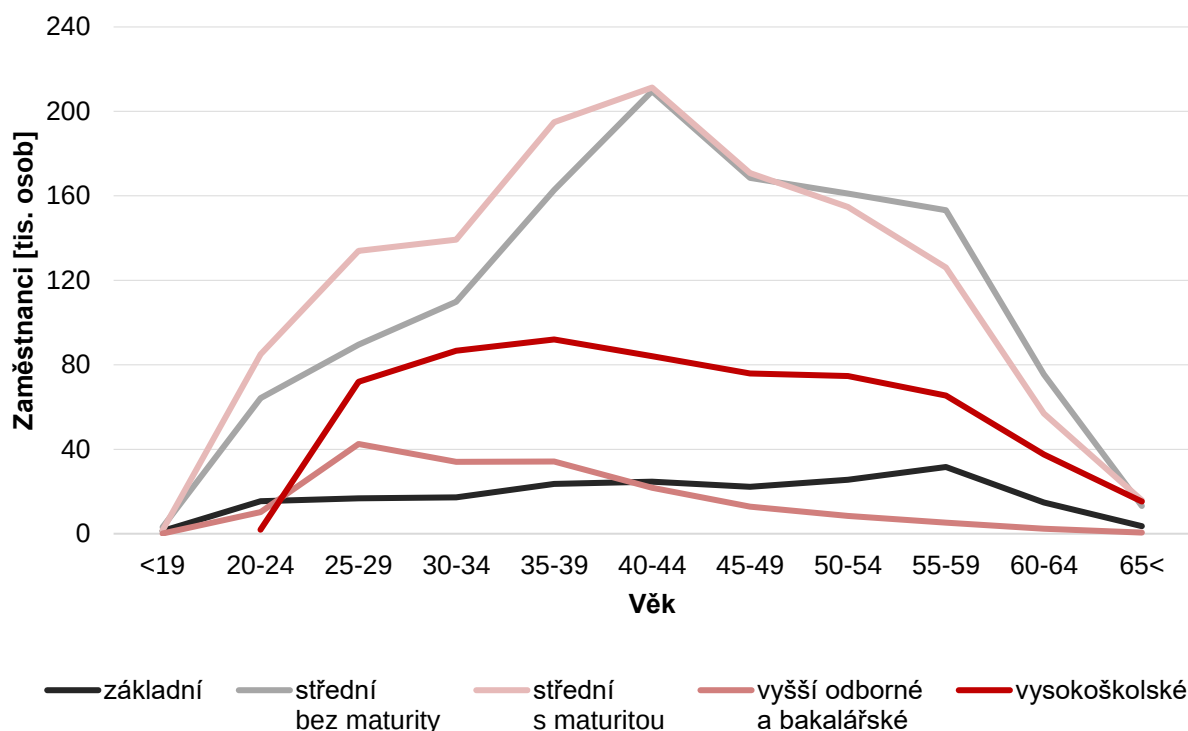

Zdroj: ČSÚ (VŠPS), vlastní výpočty.

5.2 Struktura zaměstnanců

Nejvíce zaměstnanců je v České republice ve věku mezi 40 a 45 lety, a to se středním vzděláním s maturitou či bez maturity (výsledky jsou v této době velmi obdobné). V případě starších zaměstnanců je nejpočetnější skupina zaměstnanců se středním vzděláním bez maturity. U mladých osob je to pak střední vzdělání s maturitou (viz obrázek 23).

Obrázek 23: Počty zaměstnanců (v tis. osob) podle věku a vzdělání (ČR, 2015)

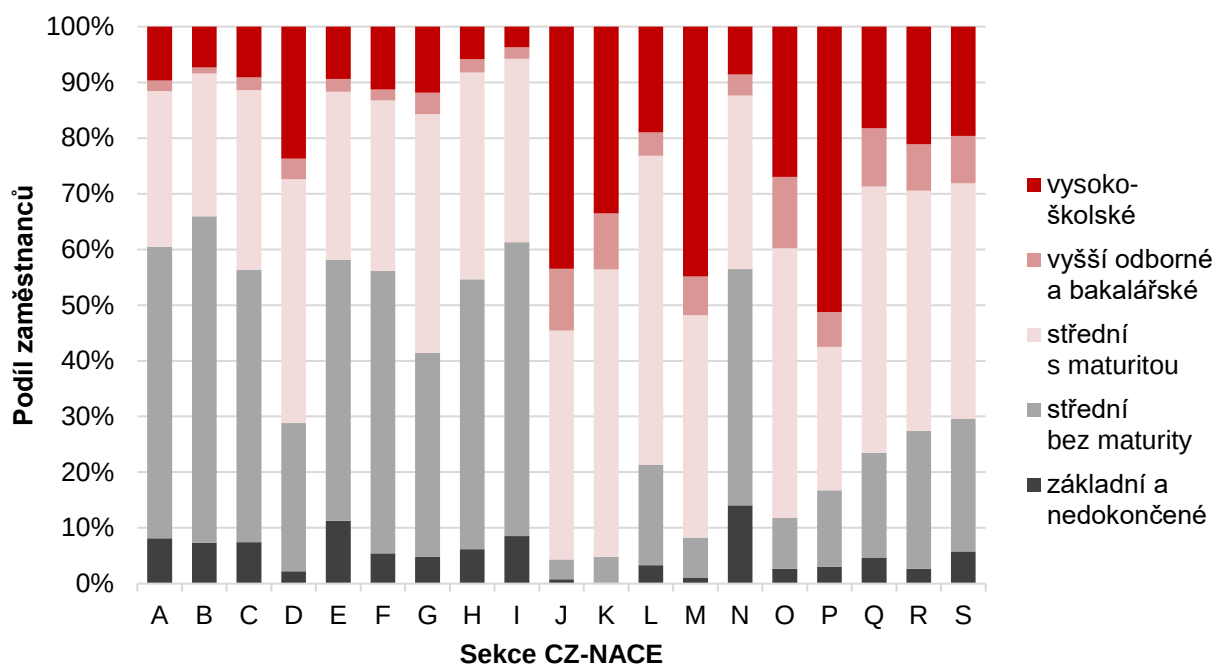

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

Zaměstnance můžeme členit dále dle klasifikace ekonomických činností CZ-NACE, kde dochází k velké diferenciaci na základě vzdělání. V případě **zaměstnanců s nižším vzděláním** (základním či středním) je nejčastější činností **zpracovatelský průmysl**, který zde zcela převládá. U zaměstnanců s vyšším odborným vzděláním jsou nejčastějšími činnostmi podle CZ-NACE veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení a dále zdravotní a sociální péče.

Z hlediska relativního zastoupení je největší zastoupení osob s nízkým vzděláním u **administrativních a podpůrných činností** a dále u zásobování vodou a činností souvisejících s odpady. V obou těchto případech činí **podíl osob se základním vzděláním více než 10 %**. Téměř vůbec se však nevyskytují osoby se základním vzděláním v peněžnictví a bankovníctví a velmi omezeně i v informačních a komunikačních technologiích či profesních a vědeckých činnostech (viz obrázek 24).

Obrázek 24: Rozdělení zaměstnanců v jednotlivých sekcích CZ-NACE dle nejvyššího dosaženého vzdělání (ČR, 2015)

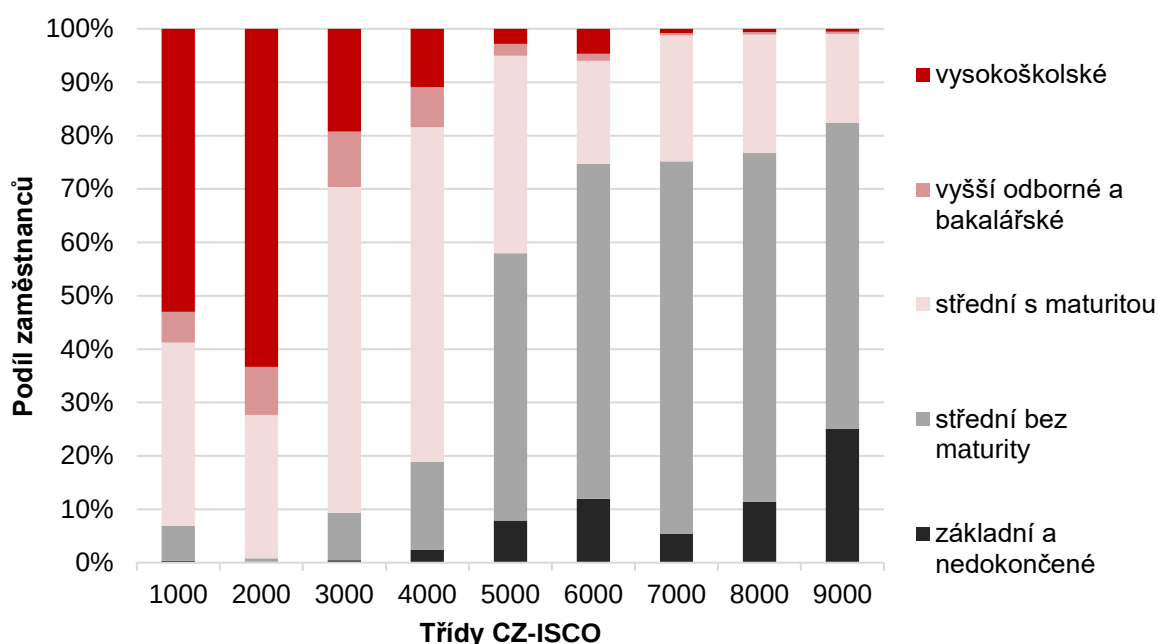
Poznámka:

A	Zemědělství, lesnictví a rybářství	H	Doprava a skladování	N	Administrativní a podpůrné činnosti
B	Těžba a dobývání	I	Ubytování, stravování a pohostinství	O	Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení
C	Zpracovatelský průmysl	J	Informační a komunikační činnosti	P	Vzdělávání
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	K	Peněžnictví a pojištnictví	Q	Zdravotní a sociální péče
E	Zásobování vodou, činnosti související s odpady	L	Činnosti v oblasti nemovitostí	R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti
F	Stavebnictví	M	Profesní, vědecké a technické činnosti	S	Ostatní činnosti
G	Obchod, opravy motorových vozidel				

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

Činnosti zaměstnanců lze hodnotit i na základě klasifikace CZ-ISCO. Předmětem klasifikace je zaměstnání, tj. konkrétní činnost, kterou pracovník vykonává (i když není jeho povoláním) a která je zdrojem jeho hlavních pracovních příjmů. Konkrétní činnosti jsou v případě nízkokvalifikovaných u obou pohlaví **pomocné a nekvalifikované práce**. Tento typ činností vykonává téměř **čtvrtina zaměstnanců se základním vzděláním** (viz obrázek 25).

Obrázek 25: Podíl zaměstnanců v hlavních třídách CZ-ISCO dle vzdělání (ČR, 2015)

Poznámka:

1000 Řídicí pracovníci	2000 Specialisté	3000 Techničtí a odborní pracovníci	4000 Úředníci	5000 Pracovníci ve službách a prodeji	6000 Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	7000 Řemeslníci a opraváři	8000 Obsluha strojů a zařízení, montéři	9000 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci
---------------------------	---------------------	--	------------------	--	---	-------------------------------	--	--

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

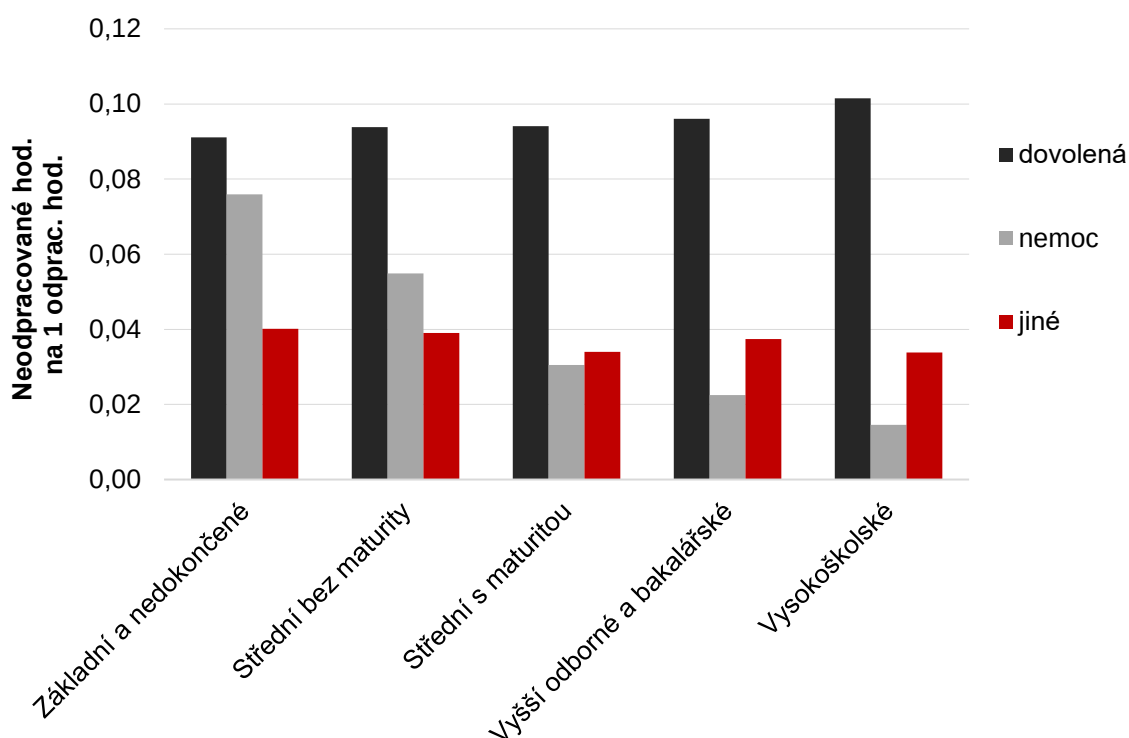
5.3 Odpracovaná a neodpracovaná doba

Průměrná odpracovaná doba zaměstnance se pohybuje mezi 144 až 151 hodinami za měsíc. **S rostoucím vzděláním dochází k růstu odpracované doby**, ale zároveň i poklesu vykázaných přesčasů. Vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci odpracují v průměru o 6 hodin více než zaměstnanci se základním vzděláním. Přesčasy však v jejich případě tvoří pouze přibližně 1 hodinu za měsíc.

V případě neodpracované doby dochází naopak **s rostoucím vzděláním k poklesu průměrného počtu neodpracovaných hodin** za měsíc (viz obrázek 26). V případě zaměstnanců se základním vzděláním se průměrný počet neodpracovaných hodin za měsíc pohybuje okolo 30. U vysokoškoláků je to téměř o 10 méně. To je způsobeno především nižším počtem dnů v neschopnosti u osob s vyšším vzděláním. Mírný vliv má i více dní dovolené na zotavenou, které jsou čerpány spíše osobami s vyšším vzděláním. Počet dní v neschopnosti u osob se základním vzděláním je však téměř pětinasobný ve srovnání s osobami s vysokoškolským vzděláním a činí v průměru více než 10 hodin

měsíčně. Zaměstnanci se základním vzděláním pracují často ve fyzicky namáhavých zaměstnáních manuálního charakteru. Tento typ zaměstnání jednak v některých případech zhoršuje fyzický stav zaměstnanců, jednak neumožňuje práci vykonávat při nemoci či z domova. Náhrada mzdy při pobytu na nemocenské také mnohem více odpovídá běžné mzdě u osob s nižším vzděláním než u osob s vyšším vzděláním (a tedy vyšší mzdou).

Obrázek 26: Počet neodpracovaných hodin na odpracovanou hodinu dle důvodu a vzdělání zaměstnance (ČR, 2015)

Zdroj: MPSV (ISPV), vlastní výpočty.

6 Odměňování

Data o odměňování zaměstnanců v České republice jsou přebírána z více zdrojů. Strukturální mzdová statistika, publikovaná ČSÚ, v současnosti vzniká sloučením výsledných databází ISPV, které pokrývají mzdovou i platovou sféru. Do výsledků strukturální statistiky se nezahrnují zaměstnanci s týdenním úvazkem kratším než 30 hodin (ČSÚ, 2016a).

6.1 Úroveň odměňování podle vzdělání

Při pohledu na pásma průměrné mzdy jsou dobře patrné rozdíly mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami. V případě **zaměstnanců s dokončeným základním vzděláním** je velmi častá **mzda do 12 tis. Kč**, kterou pobírá **více než pětina** těchto osob (viz tabulka 2). Tato úroveň mzdy je velmi blízko minimální mzdě, která činila v roce 2015 v České republice 9 200 Kč a nyní (od ledna 2016) je na úrovni 9 900 Kč. **Více než polovina těchto osob dostává mzdu nižší než 18 tis. Kč.** V případě osob se středním vzděláním bez maturity je situace mírně lepší. Přibližně 50 % těchto osob pobírá hrubou měsíční mzdu do 20 tis. Kč. V případě středního vzdělání s maturitou pobírá tuto mzdu necelá třetina, u vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců je to přibližně každý desátý. Nejvyšší mzdy, více než 40 tis. Kč, pak pobírá přibližně třetina vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců, u osob se základním či středním vzděláním bez maturity je to pak 1, resp. 3 % zaměstnanců.

Při pohledu na rozdělení mezd podle věku a vzdělání lze vidět, že **nejvyšší mzdy dostávají osoby ve věku 35 až 39 let.** V případě jednotlivých vzdělanostních skupin se však tento věk mírně odlišuje. **U osob se základním vzděláním dochází v tomto věku k maximu**, které je mírně pod 20 tis. Kč. U osob se středním vzděláním bez maturity a s maturitou dochází k posunu až do věku nad 60 let. U vysokoškoláků jsou velmi výrazné věkové intervaly okolo 40 let věku, kdy se průměrná mzda takto vzdělaných osob dostává až nad úroveň 50 tis. Kč. Je však dobře vidět, že nedochází k překřížení jednotlivých linií na obrázku 27. To znamená, že ve všech věkových intervalech mzda roste s rostoucím vzděláním.

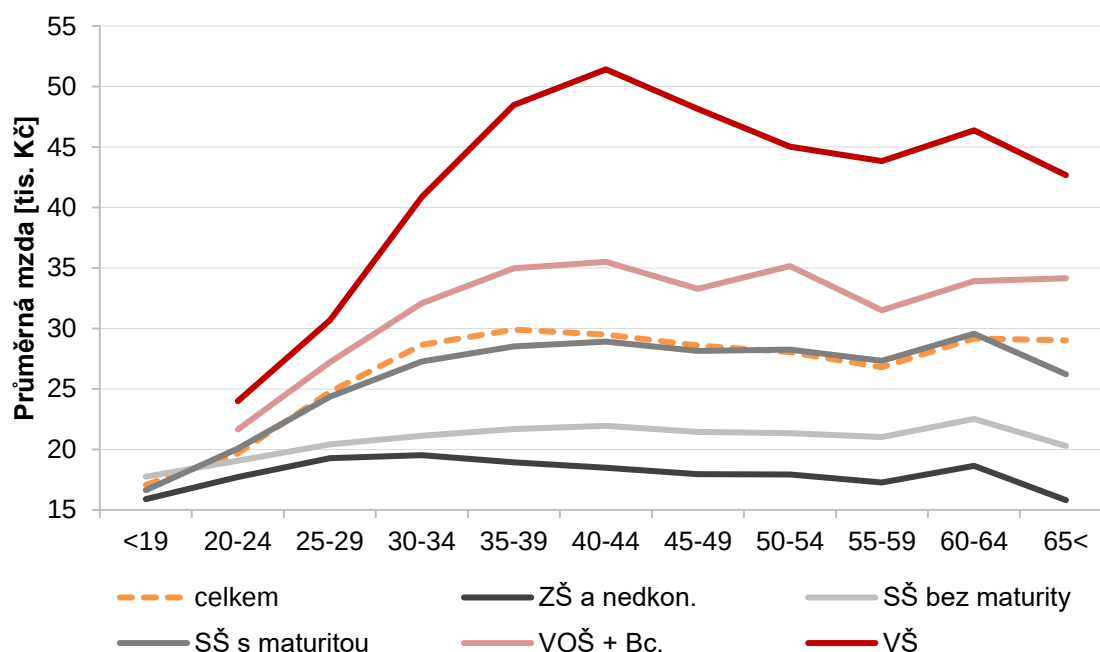
Tabulka 2: Podíly zaměstnanců v % podle pásem průměrné mzdy (ČR, 2015)

VZDĚLÁNÍ ZAMĚSTNANCE	Podíly zaměstnanců v % podle pásem průměrné mzdy v Kč				
	do 12 000	od 12 001 do 15 000	od 15 001 do 18 000	od 18 001 do 20 000	od 20 001 do 22 000
základní a nedokončené	1,17	1,04	0,89	0,54	0,46
střední bez maturity	4,35	4,53	4,91	3,27	3,09
střední s maturitou	2,50	2,53	3,24	2,77	2,91
vyšší odborné a bakalářské	0,15	0,16	0,31	0,29	0,36
vysokoškolské	0,58	0,36	0,39	0,55	0,50
C E L K E M	9,11	8,90	10,01	7,64	7,53

VZDĚLÁNÍ ZAMĚSTNANCE	od 22 001 do 24 000	od 24 001 do 28 000	od 28 001 do 32 000	od 32 001 do 40 000	40 001 a více
	od 22 001 do 24 000	od 24 001 do 28 000	od 28 001 do 32 000	od 32 001 do 40 000	40 001 a více
základní a nedokončené	0,37	0,53	0,25	0,20	0,07
střední bez maturity	2,87	4,55	2,70	2,55	1,11
střední s maturitou	3,23	5,66	4,24	4,89	4,20
vyšší odborné a bakalářské	0,42	0,81	0,66	0,81	0,85
vysokoškolské	0,75	2,22	2,29	2,80	6,52
C E L K E M	7,85	14,13	10,36	11,47	13,00

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

Obrázek 27: Průměrné mzdy dle nejvyššího dosaženého vzdělání a věku zaměstnance (ČR, 2015)

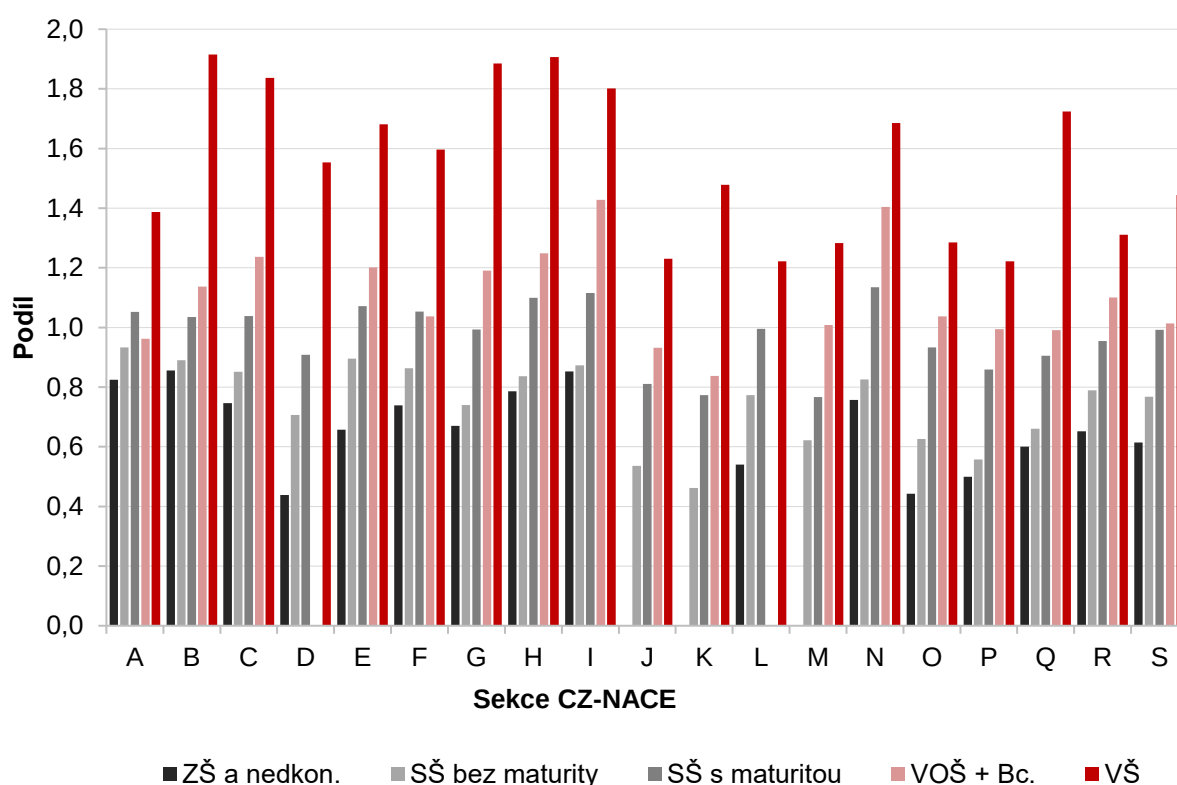

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

Při členění podle klasifikace ekonomické činnosti lze sledovat, že ve všech sekcích platí, že mzda roste s rostoucím vzděláním. Nejvíce se pak ve většině případů odlišují osoby s vysokoškolským vzděláním, které v některých sekcích dosahují v průměru až téměř dvojnásobku průměrné mzdy v dané sekci (viz obrázek 28).

Průměrná mzda osob se základním vzděláním je ve všech případech **pod průměrem mzdy v dané sekci**. Nejvíce se jí pak přibližuje v oblastech těžby a dobývání, zemědělství, a ubytování, stravování. V těchto třech případech přesahuje průměrná mzda osob se základním vzděláním 80 % průměrné mzdy v sekci. Naopak velmi nízká mzda osob se základním vzděláním je v sekcích výroba a rozvod elektřiny, plynu a tepla, veřejná správa a vzdělávání. V těchto sekcích se průměrná mzda osob se základním vzděláním pohybuje pod 50 % průměrné mzdy v dané sekci. Především ve dvou posledně jmenovaných sekcích však není důvodem extrémně velká diference mezd podle vzdělání, ale výraznější zastoupení osob s vyšším vzděláním (a tedy vyšší mzdou), což se následně odráží na celkovém průměru mzdy v sekci.

Obrázek 28: Podíl průměrné hrubé mzdy dle sekce CZ-NACE a vzdělání k průměrné hrubé mzdě v dané sekci CZ-NACE (ČR, 2015)

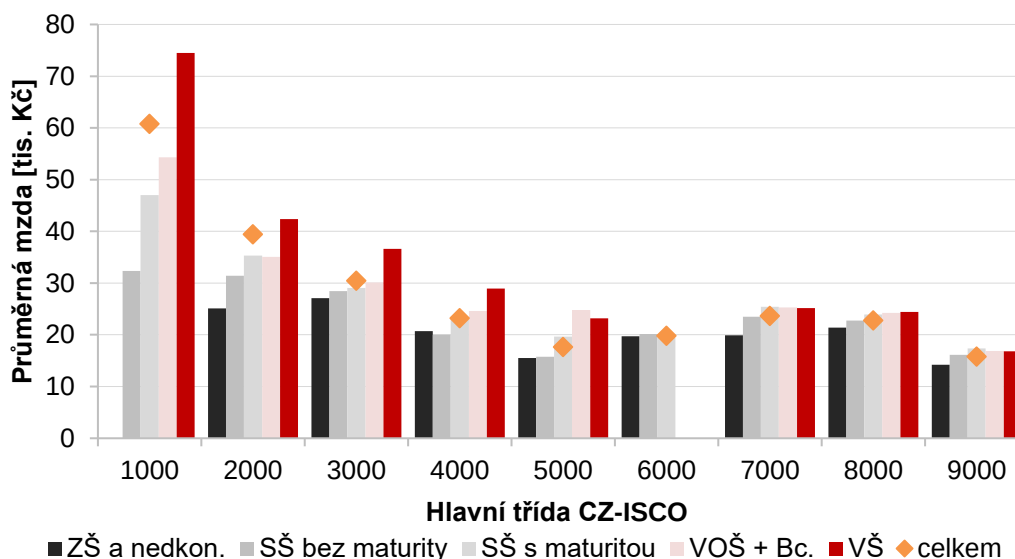

Poznámka: Názvy jednotlivých sekcí CZ-NACE obsahuje Příloha 2.

Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

Při rozdělení mezd podle hlavních tříd klasifikace zaměstnání CZ-ISCO jsou viditelné celkově velké rozdíly v úrovni mezd, a to i bez ohledu na vzdělání zaměstnanců (viz obrázek 29). Nejvyšší mzdy a zároveň nejviditelnější diference podle vzdělání je u řídicích pracovníků, v jejichž případě je vysoká kvalifikace velmi důležitá. V dalších třídách jsou průměrné mzdy i jejich diference na základě vzdělání mnohem nižší. V případě některých činností je mzda u nižších vzdělanostních skupin (základní a střední vzdělání) téměř **nezávislá na dosaženém vzdělání**. To platí především pro práce v **zemědělství, řemeslníky a opraváře, obsluhu strojů a zařízení a pomocné nekvalifikované pracovníky**. Jedná se tedy o činnosti manuální a převážně nekvalifikované povahy, v rámci kterých je **obecně nízká úroveň mezd a vyšší vzdělání zaměstnanců není předpokladem pro výkon práce**.

Obrázek 29: Průměrná mzda (tis. v Kč) v hlavních třídách CZ-ISCO (ČR, 2015)

Poznámka:

1000	2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000
Řídicí pracovníci	Specialisté	Techničtí a odborní pracovníci	Úředníci	Pracovníci ve službách a prodeji	Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství	Řemeslníci a opraváři	Obsluha strojů a zařízení, montéři	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci

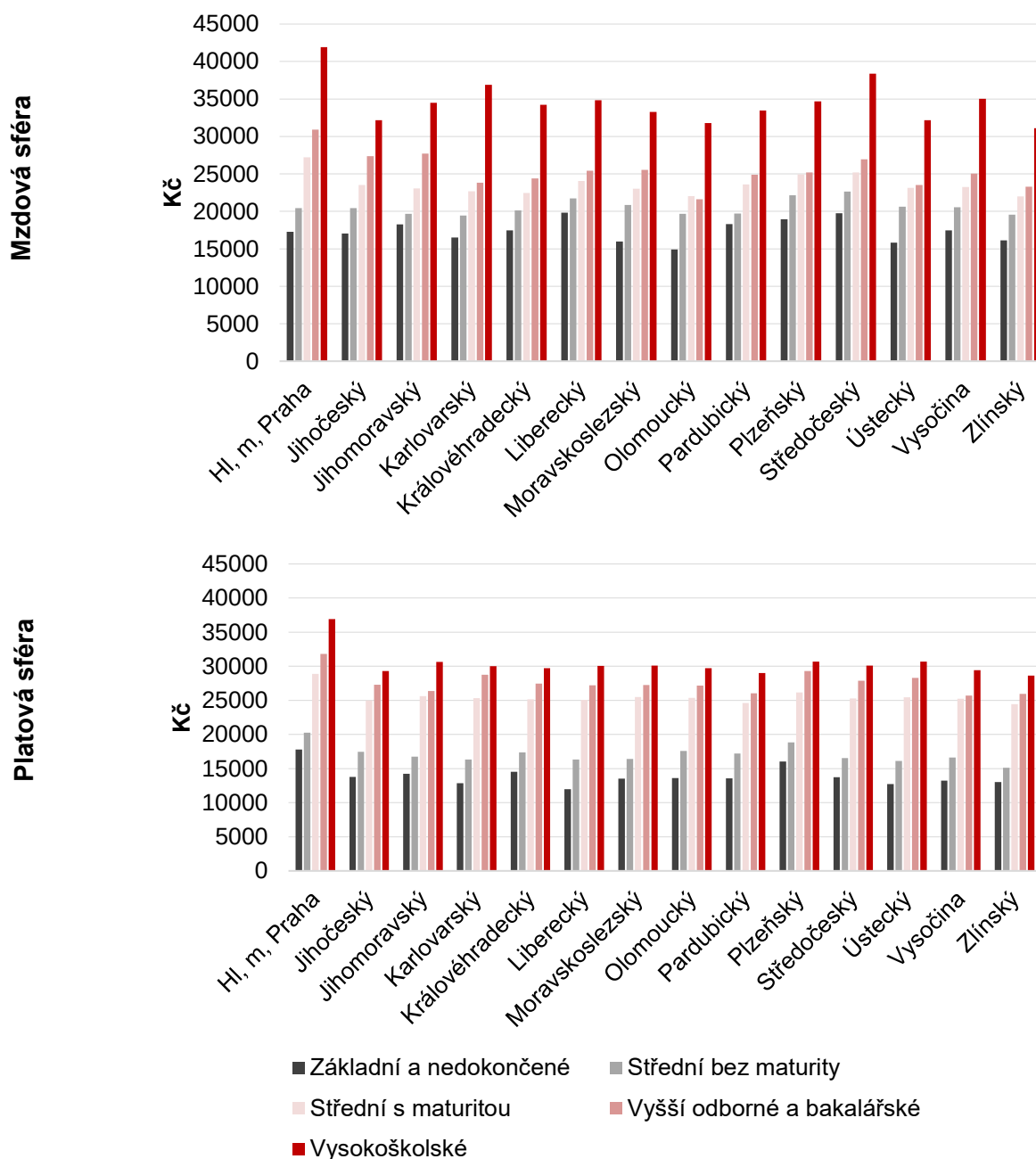
Zdroj: ČSÚ (strukturální statistiky mezd zaměstnanců), vlastní výpočty

6.2 Mzdová a platová sféra

Při krajském porovnání je u mzdové sféry viditelný velký rozdíl mezi jednotlivými kraji a v jejich rámci i mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami, což platí především v případě vysokoškolsky vzdělaných osob (viz obrázek 30). Zatímco v Praze přesahuje průměrná mzda vysokoškoláků 40 tis. Kč a ve Středočeském kraji se této úrovni blíží, ve

Zlínském a Olomouckém kraji je v rozmezí 31-32 tis. Kč. Rozdíl je způsoben faktem, že v Praze a jejím zázemí ve Středočeském kraji jsou především sídla a ústředí velkých firem včetně těch, jejichž reálná činnost se vykonává v jiných krajích. Jak již bylo uvedeno dříve, řídicí pracovníci dosahují nejvyššího mzdového ohodnocení. V platové sféře pak nejsou tyto rozdíly zdaleka tak výrazné (kromě Prahy). Důvodem jsou tabulkové tarify pro platové výměry. V případě Prahy jsou údaje zkresleny platy nejvyšších úředníků a dalších osob zabezpečujících chod státu a starajících se o státní majetek.

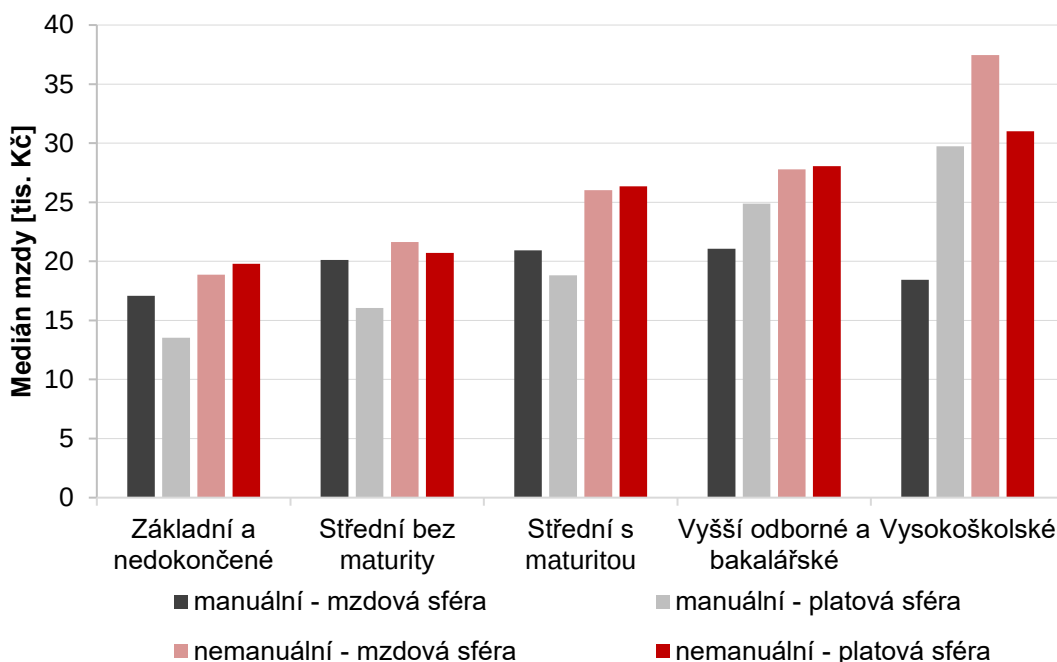
Obrázek 30: Medián mezd a platů podle kraje a vzdělání (2015)

Zdroj: MPSV (ISPV), vlastní výpočty.

Rozdělíme-li činnosti zaměstnanců na manuální a nemanuální, lze sledovat vyšší mzdy u nemanuálních činností (viz obrázek 31). Rozdíl mezi mzdovou a platovou sférou je v případě nemanuálních činností nezanedbatelný pouze u zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním. **V případě méně kvalifikovaných zaměstnanců je ohodnocování nemanuální činnosti obdobné v obou sférách.** V případě manuálních činností je střední mzda u zaměstnanců se základním a středním vzděláním vyšší u mzdové sféry. V případě vyššího vzdělání je tomu naopak, u osob s vysokoškolským vzděláním činí rozdíl dokonce více než 10 tis. Kč. Důvodem je nízké zastoupení manuálních pracovníků s vysokoškolským vzděláním a způsob odměňování v platové sféře.

Obrázek 31: Medián hrubé měsíční mzdy dle úrovně vzdělání, sféry a druhu práce v roce 2015

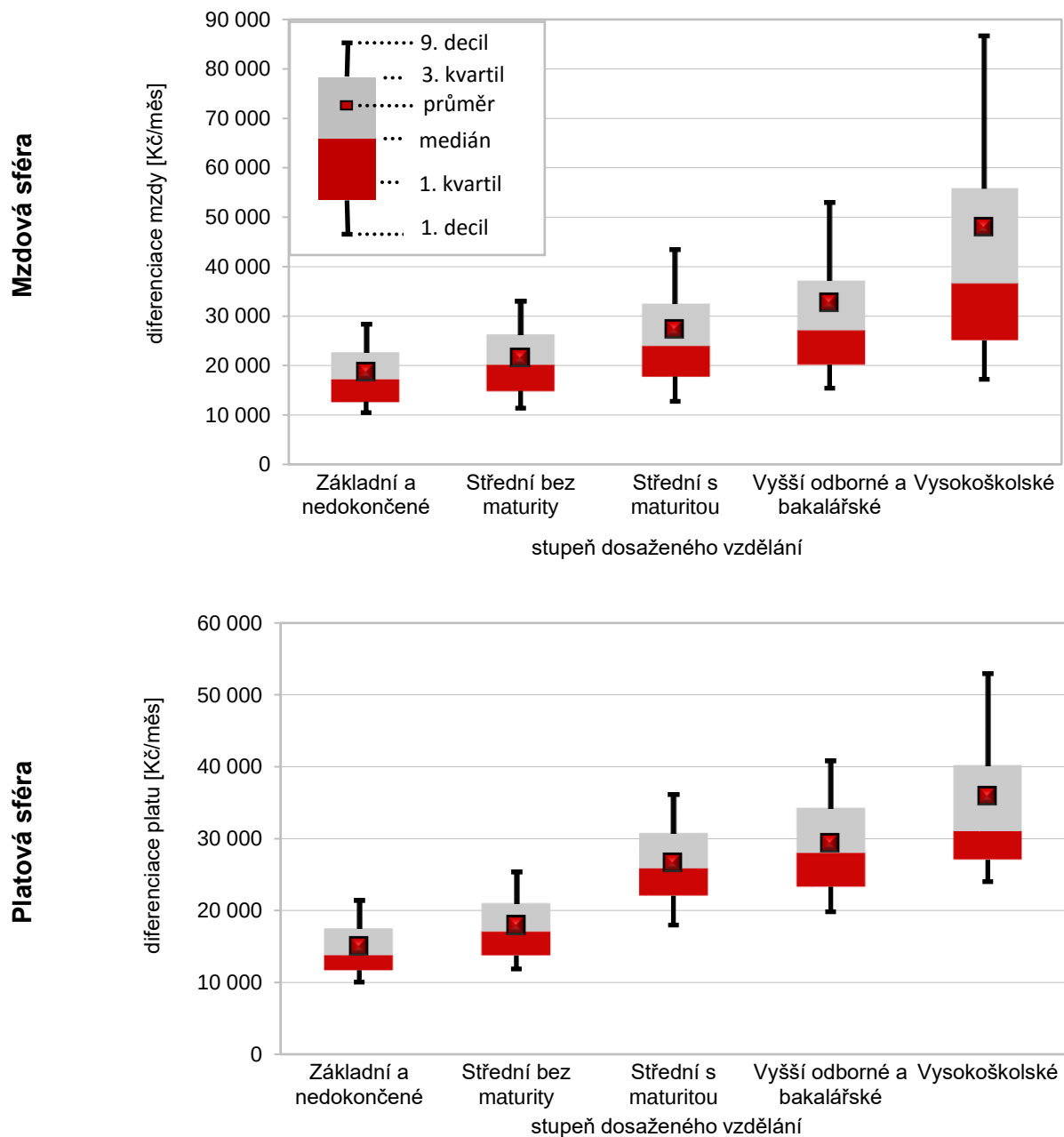

Zdroj: MPSV (ISPV), vlastní výpočty.

Diferenciace hrubé měsíční mzdy se s rostoucím vzděláním zvyšuje (viz obrázek 32). Potvrzuje to fakt, že vyšší vzdělání nezaručuje vyšší mzdu, je však pro ni důležitou podmínkou. Zatímco u osob se základním vzděláním je ve mzdové sféře rozpětí mezi prvním a třetím kvantilem přibližně 10 tis. Kč, u středního vzdělání s maturitou je stejné rozpětí přibližně o polovinu vyšší a u vysokoškolského vzdělání dokonce více než 30 tis. Kč. Ve mzdové sféře je pak obecně mnohem větší diferenciace u jednotlivých stupňů vzdělání než v platové sféře. U platové sféry však dochází k větší stratifikaci příjmů mezi jednotlivými úrovněmi vzdělání. V této sféře je hrubý měsíční plat $\frac{3}{4}$ osob se základním a středním vzděláním bez maturity nižší než průměrný plat dolní $\frac{1}{4}$ osob s vyšším vzděláním. Nejmenší platové rozpětí je u základního vzdělání (přibližně 7 tis. Kč), nejvyšší naopak u vysokoškolského (téměř 15 tis. Kč). Celkově však lze říci, že v důsledku

používání platových tabulek vykazují příjmy v platové sféře v rámci jedné vzdělanostní skupiny mnohem menší variabilitu, než je tomu u sféry mzdové.

Obrázek 32: Diferenciace hrubé měsíční mzdy a platu podle vzdělání v roce 2015

Zdroj: MPSV (ISPV)

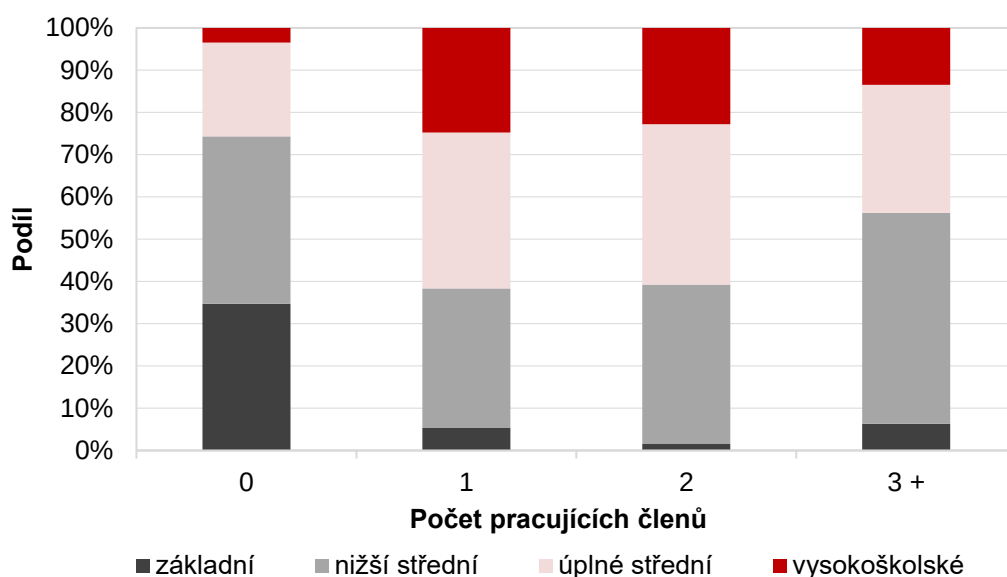
7 Životní podmínky domácností

Český statistický úřad zjišťuje v rámci svých šetření životní podmínky domácností podle charakteristik osoby stojící v čele domácnosti.

7.1 Domácnosti s nezaopatřenými dětmi

Obrázek 33 ukazuje rozdělení pracujících členů v domácnostech s nezaopatřenými dětmi podle vzdělání osoby v čele domácnosti. **U domácností bez pracujících členů** převažují v jejich čele **osoby s nižším vzděláním** (základním a středním bez maturity), kterých jsou téměř **tři čtvrtiny**.

Obrázek 33: Domácnosti s vyživovanými dětmi podle počtu pracujících členů členěné podle vzdělání osoby v čele (ČR, 2015)

Poznámka: nižší vzdělání – základní a střední bez maturity; vyšší vzdělání – střední s maturitou a vysokoškolské

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty

Podíl domácností bez pracujícího člena tvoří přibližně 8,5 % domácností s dětmi (cca 1,4 mil.). Podíl domácností bez pracujících členů, které mají v čele osobu pouze se základním vzděláním, zde pak tvoří přibližně třetinu. V případě, že v domácnosti je pracující člen, je podíl osob se základním vzděláním velmi nízký, a to hluboko pod 10 %. Vysoký podíl osob s nižším vzděláním (více než 50 %) pak je již jen u domácností

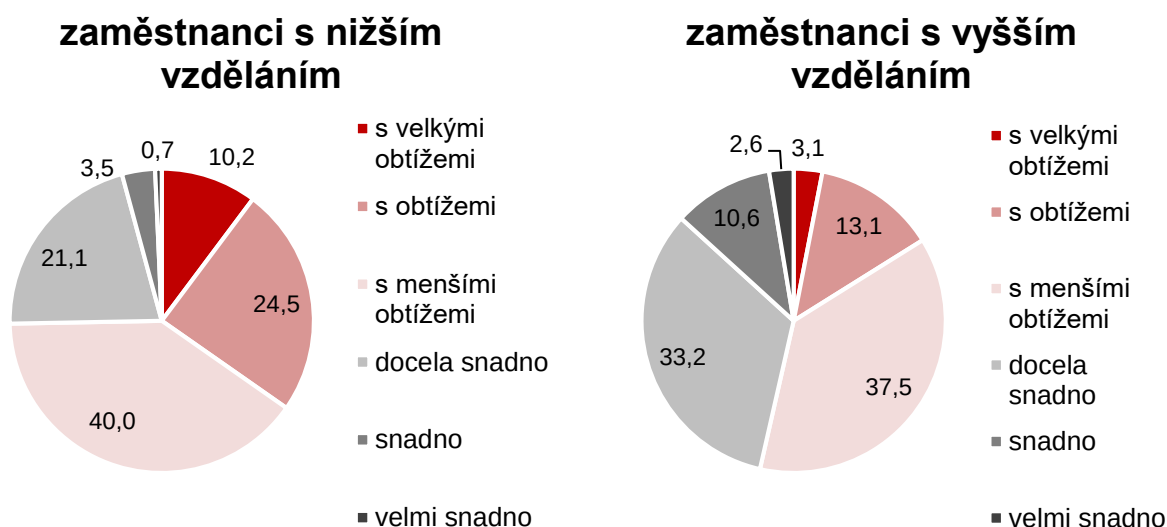
s minimálně 3 pracujícími členy. Tyto domácnosti jsou však jen velmi málo zastoupeny. Jejich podíl na všech domácnostech s nezaopatřenými dětmi tvoří pouze 7,5 %. Jedná se především o početné rodiny s více dětmi, které stále bydlí v jedné domácnosti s rodiči.

7.2 Finanční situace domácností zaměstnanců

Na základě údajů o zaměstnancích a jejich subjektivních názorech lze hodnotit i jejich finanční situaci.

Domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním vycházejí s příjmy spíše hůře. Jakožto velmi snadnou situaci hodnotí ani ne 1 % z nich (viz obrázek 34). Žádné obtíže nevidí necelých 25 % z těchto domácností. V případě zaměstnanců s vyšším vzděláním v čele domácnosti je to téměř 50 %. Naopak s obtížemi či dokonce s velkými obtížemi vychází tyto domácnosti se svými příjmy jen v přibližně 16 %. U domácností v čele s osobou s nižším vzděláním je to pak více než každá třetí domácnost.

Obrázek 34: Vycházení domácností s příjmem (ČR, 2015)

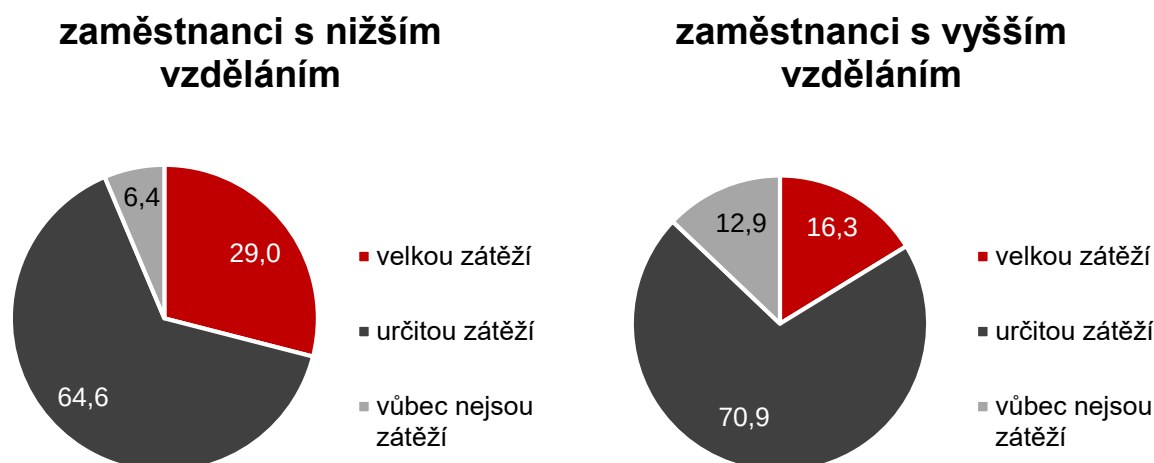
Poznámka: Nižší vzdělání – základní a střední bez maturity; vyšší vzdělání – střední s maturitou a vysokoškolské.

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty.

Finanční situaci lze zhodnotit i z hlediska zátěže rodinného rozpočtu v důsledku vynakládání nákladů na bydlení. Kritičtější jsou v tomto případě jednoznačně domácnosti, v jejichž čele stojí **osoby s nižším vzděláním**. Pro tyto domácnosti jsou **náklady na**

bydlení velkou zátěží v téměř 30 %. U domácností v čele s osobou s vyšším vzděláním je to pouze cca poloviční zastoupení (viz obrázek 35).

Obrázek 35: Náklady na bydlení (ČR, 2015)

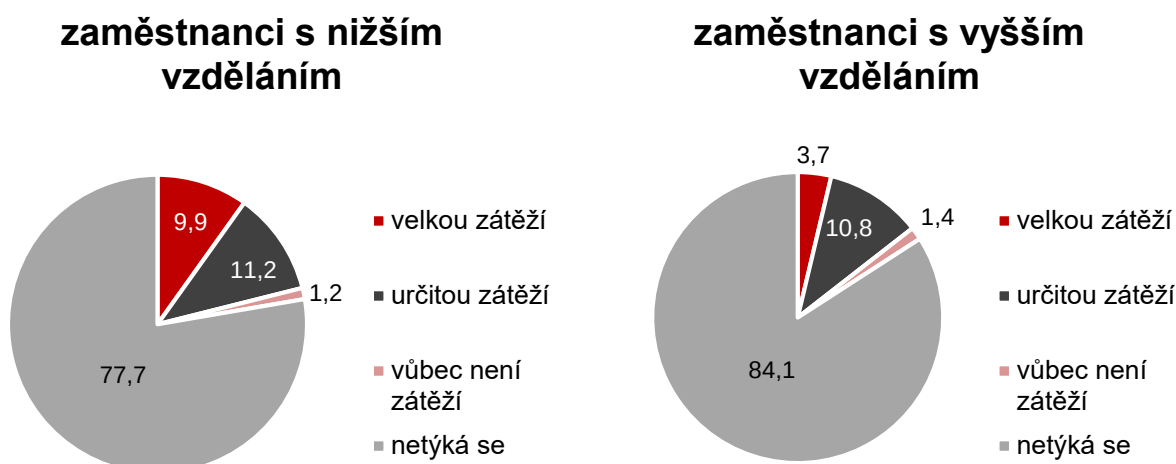

Poznámka: nižší vzdělání – základní a střední bez maturity; vyšší vzdělání – střední s maturitou a vysokoškolské

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty.

Při pohledu na zadlužování domácností lze půjčky rozdělit na půjčky nebytového a bytového charakteru. Nebytové půjčky jsou zátěží pro 21 % domácností, v jejichž čele je osoba zaměstnanec s nižším vzděláním (viz obrázek 36). Téměř polovina těchto domácností hodnotí navíc splácení těchto půjček jakožto velkou finanční zátěž pro domácnost. V případě zaměstnanců s vyšším vzděláním jsou půjčky zátěží pouze u 15 % domácností. Jejich splácení je pak velkou zátěží pouze pro 4 % ze všech domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním. Lze tedy usuzovat, že **půjčky nebytového charakteru jsou mnohem častěji problémem rodin, v jejichž čele stojí zaměstnanec se základním vzděláním či středním vzděláním bez maturity.** Navíc velká část těchto domácností hodnotí splácení jakožto problematické. Každá pátá domácnost uvádějící splácení těchto půjček jako velkou zátěž měla v posledním roce problém se splácením. Tyto domácnosti naopak využívají méně často půjček na bydlení, a to pouze v 18 %. 4 % z nich pak měla v posledním roce problém se splácením těchto půjček. V případě domácností v čele s osobou s vyšším vzděláním jsou půjčky na bydlení častější a týkají se přibližně každé 4. domácnosti. S jejich splácením však má problém méně než 0,5 % těchto domácností.

Obrázek 36: Splácení půjček (kromě bytových) (ČR, 2015)

Poznámka: Nižší vzdělání – základní a střední bez maturity; vyšší vzdělání – střední s maturitou a vysokoškolské.

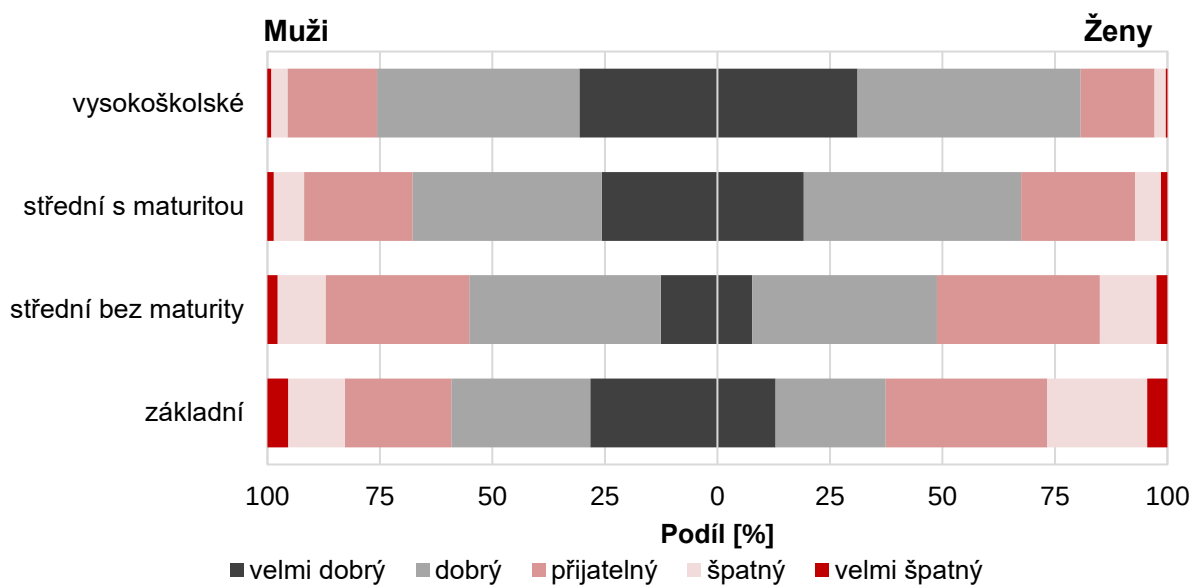
Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty.

7.3 Hodnocení zdravotního stavu

Hodnocení zdravotního stavu je mezi osobami s jednotlivými stupni vzdělání rozdílný. Zatímco osoby s **vysokoškolským vzděláním** v téměř **80 %** uvádí svůj stav jako **dobrý** nebo velmi dobrý, u osob s **nízkým vzděláním** se tento podíl pohybuje pouze mezi přibližně **40-60 %**.

Rozdíly v hodnocení zdravotního stavu se objevují i v porovnání jednotlivých pohlaví. Tyto rozdíly se pak s rostoucím vzděláním snižují (viz obrázek 37). Ženy hodnotí svůj zdravotní stav subjektivně hůře než muži. V případě základního vzdělání je rozdíl mezi muži a ženami hodnotícími svůj zdravotní stav jakožto velmi dobrý či dobrý téměř 20 procentních bodů. Ženy též hodnotí svůj zdravotní stav většinou jakožto přijatelný, u mužů naopak převládá názor o dobrém až velmi dobrém zdravotním stavu. **S rostoucím vzděláním se nejen zmenšuje rozdíl mezi názory mužů a žen, zároveň též dochází k posunu názorů směrem ke kladnému hodnocení vlastního zdravotního stavu.** Největší rozdíl lze sledovat u žen, kde rozdíl mezi subjektivním hodnocením svého zdravotního stavu jakožto dobrého či velmi dobrého je mezi ženami se základním a vysokoškolským vzděláním více než 40 procentních bodů. Zatímco tedy ženy se základním vzděláním hodnotí svůj zdravotní stav jakožto (velmi) dobrý z necelých 40 %, u žen s vysokoškolským vzděláním je to již více než 80 %. U mužů tvoří tento rozdíl necelých 20 procentních bodů. Zajímavé je, že u vysokoškoláků hodnotí svůj zdravotní stav již lépe (i když v řádu několika málo procentních bodů) ženy než muži.

Obrázek 37: Subjektivní hodnocení zdravotního stavu obyvatel (ČR, 2015)

Poznámka: Nižší vzdělání – základní a střední bez maturity; vyšší vzdělání – střední s maturitou a vysokoškolské. Zahrnuty jsou osoby 16leté a starší.

Zdroj: ČSÚ (EU-SILC).

8 Další vzdělávání a přístup k moderním technologiím

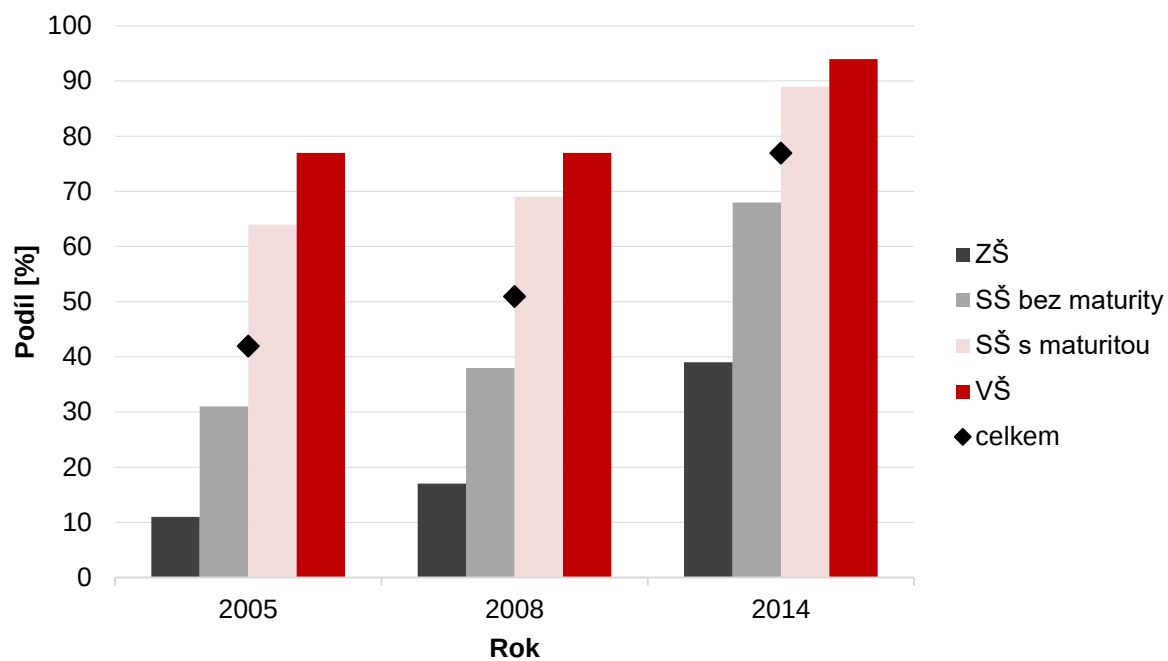
Před vstupem na pracovní trh prochází člověk tzv. počátečním vzděláním. To je u každého obyvatele započato základní školou a ukončeno jedním z výše popsanych typů škol. Je pro něj typické, že se uskutečňuje jako formální vzdělávání. Typickým příkladem jsou žáci, učni a studenti. Další vzdělávání se uskutečňuje po počátečním vzdělávání v době, kdy už je jedinec na trhu práce.

Data jsou čerpána z výsledků projektu Kooperace (Brož, M., 2015), který probíhal ve Fondu dalšího vzdělávání v letech 2013–2015. Z výsledků studie plyne, že nezaměstnané osoby s nízkým vzděláním vnímají další vzdělání negativněji než jiné skupiny obyvatel. Pozitivní přístup dalšímu vzdělávání má pouze 46 % těchto osob, pozitivní aktivní pak dokonce jen 13 %. Ve srovnání se zaměstnanými osobami je to o téměř 10 procentních bodů méně. V případech, kdy ale mají osoby s nízkým vzděláním zaměstnání, je jejich postoj mnohem pozitivnější, pozitivně (aktivně či pasivně) vnímá další vzdělávání téměř 2/3 těchto osob.

Nejen vnímání a motivace k dalšímu vzdělávání jsou u nezaměstnaných osob s nízkým vzděláním slabé. Samotná účast na dalším vzdělávání je v jejich případě nejnižší ze všech ohrožených skupin (osoby pečující v domácnosti o děti, osoby do 25 let, osoby se zdravotním postižením, osoby v předdůchodovém věku a osoby ohrožené sociálním vyloučením). Neúčast se však netýká pouze nezaměstnaných osob s nízkou kvalifikací, ale i zaměstnaných. Ty sice mají pozitivní přístup ke zvyšování své kvalifikace, ale dalšího vzdělávání se pak účastní jen v omezené míře. To může plynout z obav ze selhání. Osoby s nízkým vzděláním se necítí dobře ve školách a mají obavy ze svých neúspěchů při vzdělávání. Dalším důvodem je i strach z finanční nákladnosti dalšího vzdělávání. Zajímavé ovšem je, že tyto osoby zároveň často souhlasí s tvrzením, že zaměstnavatelé si všímají, že se člověk dále vzdělává. Nelze tedy usuzovat na jejich neuvědomění si důležitosti dalšího vzdělávání pro zaměstnavatele.

Pro osoby s nízkou kvalifikací je z hlediska jejich dalšího vzdělávání i případného hledání nového zaměstnání problematický jejich zhoršený přístup k moderním technologiím. Například podíl uživatelů internetu roste se vzděláním (viz obrázek 38). Zatímco v případě vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva je schopno využívat internet již více než 90 % osob, u obyvatel s dokončeným základním vzděláním je to stále ani ne 40 %.

Obrázek 38: Podíl uživatelů internetu dle vzdělání (ČR, 2015)

Zdroj: Lupač a kol., 2014

B. BARIÉRY A DOPORUČENÍ

9 Bariéry na trhu práce

Bariéry pro vstup na trh práce jsou především kombinací vyššího věku, nízkého stupně vzdělání a též místa bydliště. U starší populace předdůchodového věku se projevuje ve velké míře fakt, že v době jejich vzdělávání nebyl kladen důraz na jeho terciární formu, ale spíše na učňovské obory. Tyto osoby s nižším stupněm vzdělání a vyšším věkem pak nejsou pro zaměstnavatele již natolik perspektivní, a to jak z hlediska možné adaptability na nové technologie, tak v neposlední řadě též svým zdravotním stavem. Dalším faktorem je též regionální aspekt. V některých regionech ČR je díky zaměření ekonomiky zcela jiná poptávka po kvalifikaci zaměstnanců. Může se tak stát, že i terciárně vzdělaní lidé nemohou v regionu sehnat práci a tento region opouštějí.

9.1 Socioekonomické změny

Podíl osob s nízkým vzděláním se zvyšuje s věkem. Lze tedy usuzovat na snížení jejich podílu na krátkodobé, ale především dlouhodobé nezaměstnanosti z důvodu jejich odchodu do důchodu. Řada osob s nízkým vzděláním má dlouhodobě zaměstnání, jejich problémy však nastávají v okamžiku jeho ztráty. Nízká kvalifikace je pro tyto osoby bariérou a omezuje jejich možnosti týkající se nalezení nového zaměstnání. Socioekonomické změny, které se odehrávají v posledních 25 letech, propast mezi různě kvalifikovanými skupinami obyvatelstva prohlubují a snižování podílu osob s nízkým vzděláním více rozevírá nůžky mezi vzdělanostními skupinami obyvatelstva. Zaměstnavatelé dávají přednost kvalifikovanějším pracovním silám, jejichž počet je stále vyšší a jsou ochotné pracovat i za horších podmínek a v profesích, které neodpovídají jejich kvalifikaci. Zároveň též s postupujícím technologickým rozvojem (Industry 4.0, ...) dochází – a stále více bude docházet – k vytlačování pracovních pozic vyžadujících nízkou kvalifikaci a jejich nahrazování stroji. K jejich obsluze pak bude potřeba již vyšší kvalifikace.

9.2 Sociální bariéry

Mezi sociální bariéry lze řadit stereotypní vzorce chování v rodině či okolí. V případech dlouhodobé nezaměstnanosti rodičů může být existence nezaměstnanosti v rodině vzata jejich dětmi jako fakt a mít následně velký vliv na jejich ekonomický status.

V 7. kapitole bylo sledováno rozdělení pracujících členů v domácnostech s nezaopatřenými dětmi podle vzdělání osoby v čele domácnosti. Domácnosti s

vyživovanými dětmi bez pracujícího člena (a tedy odkázané pouze na příjmy jiné než ze zaměstnání), mají nejčastěji v čele osobu s nižším vzděláním a v nemalém počtu osobu s pouze základním vzděláním. V tomto případě se jedná poměrně často o domácnosti, ve kterých žije jen matka s dětmi. Nižší stupeň vzdělání (převážně střední bez maturity) se objevuje i u domácností s 3 a více pracujícími členy. Z výše uvedených skutečností tedy vyplývá, že je-li v čele domácnosti osoba v čele s nízkým vzděláním, jsou tyto domácnosti častěji závislé na jiných finančních příjmech, nebo naopak musí do pracovního procesu zapojit více osob. Jedná-li se o starší děti, nejsou pak vhodně nastaveny podmínky pro získání vyšší kvalifikace.

Další společenskou bariérou méně kvalifikovaných osob může být jejich přístup k práci obecně. Eventuální nižší pracovní motivace, nekvalita odvedené práce, popřípadě častější nemocnost a absence mohou přispět k neúspěšnosti při hledání zaměstnání.

9.3 Prostorová mobilita pracovních sil

Další z možných bariér je omezení mobility pracovních sil. Tu je možné rozdělit do dvou menších podskupin. V první podskupině jsou osoby, které z různých důvodů neakceptují dojíždku za zaměstnáním na delší vzdálenost. Hlavním problémem je zde odtržení od rodiny a přirozeného prostředí, ve kterém daná osoba žije. Překážkou mohou být například horší podmínky pro zbylé členy rodiny (zaměstnání partnera/-ky, předškolní a školní zařízení pro děti, kvalita bydlení atd.), popřípadě nutnost hledat alternativní bydlení a setrvání v něm po delší dobu v místě zaměstnání.

Druhou podskupinu pak tvoří osoby, které by ochotny dojíždět byly, avšak z různých důvodů nemohou. Těmito důvody mohou být například špatná dopravní infrastruktura, nevyhovující nebo chybějící vhodné dopravní spojení veřejnou dopravou. Vzhledem k faktu, že z velké části se tento problém týká osob s nízkým vzděláním, a tudíž i nižším příjmem, může zde paradoxně nastat i problém finanční. Při nutnosti každodenní dojíždky na větší vzdálenost se finanční nároky na dopravu do zaměstnání zvyšují, stejně tak pořízení náhradního bydlení v místě výkonu zaměstnání. Tyto dodatečné finanční výdaje pak mohou vést k rozhodnutí nedojíždět za prací a zůstat bez zaměstnání. Na straně zaměstnavatelů pak naopak může nastat problém s hledáním pracovních sil a musí si vypomoci pracovníky ze zahraničí.

9.4 Finanční bariéry

Finanční bariéry způsobují horší dostupnost vyšší kvalifikace a prohlubují psychické a sociální problémy domácností. V rámci šetření EU-SILC je zjišťováno i to, co si

domácnosti nemohly v posledních 12 měsících z finančních důvodů dovolit. Možnosti, mezi kterými domácnosti vybírají, jsou např. ročně týdenní dovolenu mimo domov, dostatečně vytápěný byt, jíst obden maso a zaplatit neočekávaný výdaj 9 700 Kč.

Domácnosti v čele s osobou s nižším vzděláním uvádějí 2x častěji alespoň jednu z těchto možností. U obou skupin domácností (s osobou zaměstnance s nižším vzděláním i vyšším vzděláním v čele domácnosti) je nejproblematictější zaplatit neočekávaný vyšší výdaj. V případě nižšího vzdělání osoby v čele domácnosti shledává tento okamžik jakožto problematický téměř každá 2. domácnost, u vyššího vzdělání je to pak každá 4. domácnost.

Domácnosti v čele s osobou zaměstnance s nižším vzděláním jsou též mnohem častěji zatíženy půjčkami, především nebytového charakteru, které mají v mnoha případech problém splácet. Naopak půjčky na bydlení jsou u nich méně časté, jejich splácení však pro ně znamená často větší obtíže než pro domácnosti, v jejichž čele stojí osoba s vyšším vzděláním.

Výše uvedená fakta pak svědčí jednak o chudobě těchto domácností, která je spjatá i s psychickou pohodou, jednak o finančních limitech domácností. Ty pak mohou mít vliv i na možnosti dalšího vzdělávání.

9.5 Informační a znalostní bariéry

Důležitým předpokladem pro získání zaměstnání je též dostupnost nabídky volných pracovních míst a schopnost ji aktivně vyhledávat. Nejčastějším způsobem hledání nového zaměstnání je využívání úřadů práce a známých. Úřady práce v nejvyšší míře využívají nezaměstnaní se středním vzděláním (bez i s maturitou). Aktivnější formy hledání zaměstnání (návštěvy podniků a firem, účast na pohovorech a testech) využívají mnohem častěji osoby s vyšším vzděláním.

K aktivní formě hledání zaměstnání je v současnosti důležitá i internetová gramotnost. V dnešní době již přestává být úřad práce hlavní možností, jak sehnat zaměstnání. V době expandujících informačních technologií je mnoho pracovních míst nabízeno buď přímo na internetových stránkách zaměstnavatele, nebo na specializovaných stránkách. Zaměstnavatelé často volí tento způsob hledání nových pracovníků i z důvodu snížení byrokratického zatížení v porovnání se spoluprací s úřadem práce. Internetová gramotnost a možnost připojení k internetu pak může do velké míry ovlivnit šanci na získání zaměstnání. Právě lidé s nízkým vzděláním v tomto ohledu značně zaostávají.

Jak uvádí výzkum Kooperace (Brož, 2015), přestože 80 % nezaměstnaných s dokončeným pouze základním vzděláním či bez vzdělání je na úřadu práce registrovaných déle než šest měsíců, velká část z nich netuší, jaké způsoby vzdělávání a osobního rozvoje jim může úřad práce nabídnout.

Problémem řady osob s nízkým vzděláním je i neschopnost přiměřeného vyhodnocení své situace a postavení na trhu práce. Mnoho mladých lidí hledá zaměstnání a finanční podmínky neodpovídající jejich kvalifikaci a zkušenostem. Po neúspěších však nejsou ochotni hledat nižší pozice či jinak slevit ze svých požadavků. Místo toho přichází ztráta motivace k hledání zaměstnání a neochota naučit se pracovním návykům v méně kvalifikovaných nebo hůře ohodnocených zaměstnáních. Zde však mohou mít vliv i některá (především soukromá) vzdělávací zařízení, když v uchazečích o studium vzbuzují nereálná očekávání o jejich uplatnění a budoucím příjmu.

9.6 Strukturální bariéry

Osoby s nízkým vzděláním jsou často dlouhodobě zaměstnané u jednoho zaměstnavatele či v jednom odvětví. V případě ztráty tohoto zaměstnání je pro ně obtížnější nalézt zaměstnání v odvětví jiném. Tento problém se projevuje především v regionech, pro které bylo, či stále je, specifické jedno odvětví zabezpečující zaměstnání právě osobám s nízkým vzděláním (těžba, průmysl, zemědělství). Kromě technologického pokroku je hrozbou pro tento typ zaměstnanců i útlum činností, které zabezpečovaly práci pro méně kvalifikované obyvatelstvo (například Moravskoslezský a Karlovarský kraj). V takovém případě dochází v daném regionu k většímu uvolnění méně kvalifikovaných pracovních sil. Pokud je zde navíc nedostatečná infrastruktura zabezpečující dosažitelnost zaměstnání v okolních regionech, je nalezení nového zaměstnání pro tyto osoby velmi obtížné (například Karlovarský kraj). Skokové nárůsty počtu nezaměstnaných jsou též způsobovány uzavíráním větších průmyslových závodů a jejich přesunem do zahraničí. Nasnadě je orientace ekonomiky na pokročilejší technologie a úroveň vyššího řádu.

9.7 Psychologické bariéry

Nezaměstnanost snižuje významným způsobem kvalitu života (např. Buchtová, 2004). V rámci šetření životní pohody českých obyvatel (ČSÚ, 2014b) byli respondenti rovněž dotázáni, zda mají někoho, komu se mohou svěřit se svými osobními záležitostmi a dále, zda by mohli v případě potřeby požádat své přátele, příbuzné nebo známé o pomoc. Téměř 95 % osob, které na dané otázky odpovídalo, odpovědělo kladně. Nejvyšší rozdíly v odpovědích byly patrné právě z hlediska vzdělání, kde platila přímá úměra – tedy čím vyšší vzdělání respondent měl, tím spíše se měl komu svěřit se svými osobními záležitostmi a v případě potřeby mohl své příbuzné, přátele či známé požádat o pomoc. Téměř desetina nezaměstnaných osob se domnívá, že nemá nikoho, komu by se mohla svěřit nebo koho by mohla požádat o pomoc.

Z výzkumu, který se rovněž zabýval se jednak důležitostí a jednak spokojeností s vybranými oblastmi vyplývá, že s rostoucím vzděláním u nezaměstnaných klesá důležitost koníčků, hodnoty peněz a práce, ale naopak stoupá důležitost práce na sobě a duševní pohody. Nezaměstnaní s vyšším vzděláním tedy lépe snášejí ztrátu práce a je pro ně důležitá práce na své vlastní osobě, která jim zároveň vytváří konkurenční výhodu a otvírá další možnosti na trhu práce. Pokud tyto osoby o práci přijdou, je pro ně tato situace lépe snesitelná. Zároveň lze říci, že s délkou nezaměstnanosti roste u všech osob důležitost rodiny. Podíváme-li se na vztah délky nezaměstnanosti a vzdělání, tak z dat i z uvedené studie vyplývá, že krátkodobá nezaměstnanost je charakteristická spíše pro osoby s vyšším vzděláním, zatímco dlouhodobá pro nižší vzdělání. Osoby nezaměstnané více než osm let mají téměř výlučně základní vzdělání či střední vzdělání bez maturity.

Osoby s nízkým vzděláním jsou tak náchylnější k dlouhodobé nezaměstnanosti. Ve věku 30 a více let jsou mezi nezaměstnané nepracující alespoň 8 let či nikdy zahrnovány převážně jen osoby se základním vzděláním. Dlouhodobá nezaměstnanost s sebou přináší mnoho psychologických dopadů. Jedním z nich je i ztráta pozitivního přístupu k řešení nezaměstnanosti. Zatímco nezaměstnaní po dobu maximálně 6 měsíců věří v 86 % v kladné řešení své situace, po 1 roce je to již jen 68 % a po dvou letech dokonce pouze 38 % nezaměstnaných (Brož, M., 2015).

Psychický stav, a především udržení motivace, patří mezi zásadní faktory ovlivňující nalezení zaměstnání. S prodlužující se dobou nezaměstnanosti se prohlubuje sociální deprivace, která spolu s mizícími pracovními návyky snižuje možnost nalezení nového zaměstnání.

9.8 Zdravotní bariéry

Dalším důležitým předpokladem pro zaměstnání je zdraví úměrné vykonávané činnosti. Zde jsou v nevýhodě právě osoby s nižším vzděláním, které mnohem častěji vykonávají manuální práce. Hodnocení zdravotního stavu je však mezi osobami s jednotlivými stupni vzdělání rozdílný. Zatímco osoby s vysokoškolským vzděláním v téměř 80 % uvádí svůj stav jako dobrý nebo velmi dobrý, u osob s nízkým vzděláním se tento podíl pohybuje pouze mezi přibližně 40–60 %. S rostoucím vzděláním tedy dochází k posunu názorů směrem ke kladnému hodnocení vlastního zdravotního stavu. Největší rozdíl lze sledovat u žen, kde rozdíl mezi subjektivním hodnocením zdravotního stavu jakožto dobrého či velmi dobrého je mezi ženami se základním a vysokoškolským vzděláním více než 40 procentních bodů (ČSÚ, 2016d).

Především u starších osob jsou pak do zdravotního stavu promítnuty odpracované roky (těžba, těžký průmysl, některá řemesla...). V případě horšího zdravotního stavu se jejich šance na získání zaměstnání snižuje.

10 Doporučení

Z předchozí analytické zprávy a identifikace bariér vyplývají následující doporučení:

- **Identifikace rizikových skupin ohrožených nezaměstnaností a stanovení specifických nástrojů pro každou tuto skupinu.** Každá ze skupin ohrožených nezaměstnaností potřebuje jiný způsob pomoci. U osob s nízkým vzděláním je důležitým aspektem **prevence vzniku** této skupiny již v samotných v rodinách, a to především prostřednictvím individuální práce s jednotlivci, ale především s rodinami s nezaopatřenými dětmi. Pochopení důležitosti vzdělání pro budoucí kvalitní život je v tomto ohledu nezbytné. Jedná se tedy o podporu terénních pracovníků, kteří řeší problematiku vzdělávání a zaměstnanosti přímo s jednotlivými rodinami.
- **Ženy končící mateřskou či rodičovskou dovolenou.** Specifickou skupinou jsou ženy končící mateřskou či rodičovskou dovolenou, a to především právě v případě, že se jedná o ženy s nízkou kvalifikací. Jejich podpora by měla být směřována jednak k možnostem dalšího vzdělávání již během doby péče o děti, jednak k možnosti využívat částečné pracovní úvazky. Důležitá je i motivace k návratu do zaměstnání. Tyto ženy musí dostat potřebné informace o nepříjemných dopadech dlouhodobé pracovní neaktivity a možnostech zvyšování své kvalifikace. Důraz musí být kladen na dostupnost kurzů (vč. výše nákladů), a to především pro osoby závislé na sociálních dávkách. V tomto ohledu je nezbytné zvážit i nutnost zajištění péče o děti, a to jak při zvyšování kvalifikace, tak i případné možnosti přivýdělku.
- **Vytvoření nástroje na podporu mobility pracovní síly.** Důležité je motivovat ke změně regionu v případě, že v místě stávajícího bydliště nelze dlouhodobě najít práci a profesní zaměření otevírá možnost pro zaměstnání jinde. Důraz musí být kladen především na kontrolu vhodné infrastruktury vzhledem k potřebám obyvatel v daném regionu a její průběžnou úpravu.
- **Kvalita vzdělávacího systému.** Důraz musí být kladen též na kvalitu a zacílení vzdělávacího systému, a to i s přihlédnutím k současné situaci a nejpravděpodobnějšímu vývoji na trhu práce. Vzdělávací systém musí respektovat globální změny ekonomiky a přizpůsobit obory i vlastní výuku tak, aby absolventi byli konkurenceschopní. Též by měl zohledňovat případná regionální specifika.
- **Psychologická podpora a motivace k práci na sobě.** Psychologická podpora je v nezaměstnanosti důležitým faktorem. Osoby s nízkou kvalifikací jsou přitom jedni z nejohroženějších. V tomto ohledu by měla být dobře funkční síť terénních pracovníků, kteří jsou schopni rodiny s nízkou kvalifikací nejen informovat o možnostech na trhu práce, ale také s nimi pracovat z hlediska jejich psychického stavu.

- **Motivace k práci.** Pokud zůstane uchazeč bez práce delší dobu, začíná ztrácet pracovní návyky. Podpora alespoň malých úvazků může této ztrátě zabránit a může dát též dobrý příklad dětem, které v takové rodině vyrůstají. Výše mezd by měla motivovat k hledání i manuálních zaměstnání pro nekvalifikované osoby, a to i na zkrácené úvazky. V porovnání s výší sociálních dávek tomu tak v současné době není.
- **Finanční gramotnost a (re)kvalifikace.** Osvěta a vzdělávání ve finanční gramotnosti a důležitosti vyšší kvalifikace tak, aby uchazeči měli možnost a motivaci účastnit se rekvalifikačních kurzů nebo se dále vzdělávat. Důležitá je individuální práce s nezaměstnanými a nastavení rekvalifikačních kurzů takovým způsobem, aby odpovídaly i představám nezaměstnaného a motivovaly ho ke vzdělávání. Zároveň by tyto kurzy měly reflektovat situaci pracovního trhu v regionu nezaměstnaného. Pro osoby s nízkou kvalifikací je důležitá jasná vidina zaměstnání po dokončení kurzu, nikoliv vidina zvýšení kvalifikace, a s tím spojená konkurenční výhoda na trhu práce. Kurzy by také měly být monitorovány a vyhodnocovány z hlediska jejich přínosnosti.
- **Osvěta dětí** již v době jejich povinné školní docházky. Dětem vyrůstajícím v rodinách s nízkou kvalifikací se často nedostává potřebných informací o pracovním trhu a jeho nárocích. Výsledkem jsou nereálná očekávání, která pak končí ztrátou zájmu o zaměstnání, v nejhorším případě i mimozákonným chováním.
- **Včasná identifikace ohrožených skupin dětí.** Důraz by měl být kladen i na včasnou identifikaci dětí, kterým hrozí předčasný odchod ze školního systému. Individuální práce s nimi však musí mít zcela motivační charakter a musí v nich vzbudit větší důvěru v důležitost vzdělávacího systému.
- **Způsoby hledání práce.** Důležitá je informovanost zájemců o práci a probuzení aktivity v hledání práce i jinými než klasickými způsoby. S rozšířením internetové gramotnosti a přístupu k internetu se uchazeči o zaměstnání otevírá více cest k nalezení práce. Spolu s tím je nutné rozvíjet povědomí a znalosti o nových technologiích, které mohou být využity nejen při hledání zaměstnání, ale též v zaměstnání samotném.
- **Podpora výzkumu a diverzifikace ekonomiky.** Diverzifikace ekonomiky může snížit závislost na malém počtu odvětví zaměstnávajících velký počet zaměstnanců. Podpora vědy a výzkumu též může ekonomiku posunout na vyšší technologickou úroveň, a tím vytvořit více kvalifikovanějších pracovních míst a snížit riziko odchodu výrobních závodů do zahraničí.

Závěr

Dnešní společnost lze charakterizovat zvyšující se vzdělaností obyvatelstva, projevující se rychlým nárůstem školských zařízení a počtem osob s úplným středním či vysokoškolským vzděláním, a to včetně doktorského. Průvodním jevem těchto změn je však i nezaměstnanost absolventů či starších osob, pro které jsou rychle se vyvíjející technologické pokroky často obtížně sledovatelné. Tyto osoby pak v mnoha případech dlouhodobě nedokáží uspět na trhu práce a jsou nucené nastupovat na pozice neodpovídající jejich vzdělání a kvalifikaci. To vše je umocněno pomalou reakcí škol v nabídce studijních oborů, neodpovídající poptávce na trhu práce. Zaměstnavatelé tak velmi často stojí před možností výběru i více kvalifikovaných uchazečů, kteří pro ně mohou znamenat přínos v dlouhodobějším horizontu. Technologický pokrok s sebou navíc nese možnost nahrazování jednoduché lidské práce stroji. Poptávka po nekvalifikovaných a málo vzdělaných zaměstnancích tak klesá.

To vše přispívá ke stále se zvětšující izolaci nízkovzdělaných obyvatel na trhu práce a zhoršení jejich podmínek při hledání nového zaměstnání. Ono hledání je navíc v dnešní době ztíženo složitostí systému ve srovnání s minulostí a nutností orientace se v nových technologiích a možnostech, které lze při zjišťování nových pracovních možností využívat.

Z těchto důvodů je nutné hledat nové způsoby, jak těmto osobám pomoci v jejich kariérním životě, který je pro každého člověka velmi důležitou součástí života. Pozornost by měla být zaměřena především na kvalitu vzdělávacího systému, včasnou identifikaci ohrožených skupin obyvatel, podporu mobility pracovní síly, finanční gramotnost, osvětu dětí již během povinné školní docházky, zvýšení počítačové gramotnosti či na psychologickou podporu. Neméně důležité je však zvyšovat i diversifikaci národního hospodářství a podporovat vědu a výzkum, aby byly v české ekonomice vytvořeny optimální podmínky pro posun na vyšší technologickou úroveň.

Literatura

BROŽ, M. 2015. Osoby s nízkou kvalifikací a další profesní vzdělávání: postoje, zkušenosti, bariéry, Fond dalšího vzdělávání, 2015

BUCHTOVÁ, B. 2004. Kvalita života dlouhodobě nezaměstnaných, Kvalita života, 2004: 75.

ČSÚ. 2014a. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – Metodika* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 30. 9. 2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zam_vsps

ČSÚ. 2014b. Životní pohoda českých obyvatel [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 20.10.2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536586/16002714.pdf/0c04c6f5-37a6-4666-81cc-ba2facb3de61?version=1.0>

ČSÚ. 2015a. Metodika - příjmy, výdaje a životní podmínky domácností [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 30. 9. 2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xl/120613_prijmy.

ČSÚ. 2016a. Struktura mezd zaměstnanců [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 15.10. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2015>

ČSÚ. 2016b. Školy a školská zařízení - za školní rok 2015/2016 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 15.10.2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-za-skolni-rok-20152016>

ČSÚ. 2016c. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – roční průměry - 2015* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 30. 9. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-rocni-prumery-rok-2015>

ČSÚ. 2016d. *Příjmy a životní podmínky domácností - 2015* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 24. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti>

ILO. 1982. The Recommendation of the 13th International Conference of Labour Statisticians. Geneva: International Labour Organisation, 1982.

LEPIČ, M., KOUCKÝ, J. RYŠKA, R., ZELENKA, M. 2015. Vývoj a změny kvalifikačních potřeb trhu práce v ČR v letech 2000-2025. Národní ústav pro vzdělávání. Praha 2015

LUPAČ, P., CHROBÁKOVÁ, A., SLÁDEK, J. 2014. Internet v České republice 2014. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014

MORAVOVÁ, J. 1998. Základy sociální statistiky. VŠE, 1998.

MPSV ČR. 2016a. Informační systém o průměrném výdělku – rok 2015 Mzdová sféra [online]. Praha. 2016 [cit. 6.10.2016] Dostupné z: <https://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Archiv/2015.aspx>

MPSV ČR. 2016b. Informační systém o průměrném výdělku – rok 2015 Platová sféra [online]. Praha. 2016 [cit. 6.10.2016] Dostupné z: <https://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Archiv/2015.aspx>

ReferNet. 2005. Odborné vzdělávání v České republice (přehledová zpráva), 2005

TREXIMA. 2016. Metodika šetření ISPV [online]. Trexima, 2016 [cit. 18.10.2016]. Dostupné z: <https://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Methodika.aspx>

ZEMAN, K. 2006. Úmrtnostní tabulky podle nejvyššího ukončeného vzdělání, Česká republika, 2001.

Příloha

Příloha 1: Seznam zkratk krajů ČR

NUTS3 region		
kód	název	zkratka
CZ010	Hlavní město Praha	PHA
CZ020	Středočeský kraj	STC
CZ031	Jihočeský kraj	JHC
CZ032	Plzeňský kraj	PLK
CZ041	Karlovarský kraj	KVK
CZ042	Ústecký kraj	ULK
CZ051	Liberecký kraj	LBK
CZ052	Královéhradecký kraj	HKK
CZ053	Pardubický kraj	PAK
CZ063	Kraj Vysočina	VYS
CZ064	Jihomoravský kraj	JHM
CZ071	Olomoucký kraj	OLK
CZ072	Zlínský kraj	ZLK
CZ080	Moravskoslezský kraj	MSK

Příloha 2: Sekce CZ-NACE zařazené do odvětvových skupin

Odvětvová skupina	Sekce CZ-NACE	Název
Zemědělství	A	Zemědělství, lesnictví, rybářství
Průmysl a stavebnictví	B	Těžba a dobývání
	C	Zpracovatelský průmysl
	D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu
	E	Zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi
	F	Stavebnictví
Služby	G	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel
	H	Doprava a skladování
	I	Ubytování, stravování a pohostinství
	J	Informační a komunikační činnosti
	K	Peněžnictví a pojišťovnictví
	L	Činnosti v oblasti nemovitostí
	M	Profesní, vědecké a technické činnosti
	N	Administrativní a podpůrné činnosti
	O	Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení
	P	Vzdělávání
	Q	Zdravotní a sociální péče
	R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti
	S	Ostatní činnosti
	T	Činnosti domácností jako zaměstnavatelů; činnosti domácností produkujících blíže neurčené výrobky a služby pro vlastní potřebu
	U	Činnosti exteritoriálních organizací a orgánů

